

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA VÝTVARNÉ KULTURY

**GRAFFITI JAKO KULTURNÍ A SOCIÁLNÍ FENOMÉN A JEHO
VYUŽITÍ VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Hana Viktorová, DiS.

Učitelství pro SŠ, obor Vv - Ps

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jaroslav Vančát, Ph.D.

Plzeň, 2015

OBSAH:

Úvod	2
1. Sociokulturní kontext graffiti	3
1.1 Graffiti a street art - vymezení pojmů	4
1.2 Historie vzniku graffiti a streetartu	4
1.3 Dějiny umění - jeskynní malby, kaligrafie	6
1.4 Baskiat, Haring	6
2. Graffiti jako výtvarný a sociální fenomén	7
2.1 Základní pojmy subkultury	8
2.2 Subkultura kolem graffiti	9
2.3 Specifika street artu	9
3. Legitimita versus ilegalita graffiti	11
4. Velká jména graffiti a street artu	12
4.1 Současní zahraniční tvůrci	12
4.2 Současní tvůrci ČR	13
5. Veřejný prostor a komunikační rovina graffiti	13
5.1 Art Wall Galery v Praze	15
6. Graffiti a street art v Plzni	16
6.1 Graffiti jam v Plzni jako sociálně-kulturní projekt	16
6.2 Fresh air galery - prostor pro street art	16
6.3 Zajímavá street artová díla Plzni	16
7. Výzkumná část	18
7.1 Cíl výzkumu a metodologie	18
7.2 Výzkumné otázky	19
7.3 Rozhovory	19
7.4 Výstupy - zodpovězení výzkumných otázek	39
7.5 Závěr výzkumu - východiska pro pedagogickou činnost	47
7.6. Doplnující kvantitativní výzkum	48
7.6.1 Cíl a metoda výzkumu	48
7.6.2 Dotazníkové šetření Graffiti ve výuce	48
7.6.3 Výstupy dotazníkového šetření Graffiti ve výuce	49
8. Praktická část - aplikace tématu graffiti ve výuce	49
8.1 Možnosti využití ve výtvarné výchově dle RVP	50

8.2 Průřezová témata	50
8.3 Možné náměty, metody a formy výuky	53
8.4 Záznam z praxe	56
8.4.1 Aplikace výukové jednotky na téma street art a graffiti na ISSŽ v Plzni v rámci výuky Mgr. Roberta Hořínka	56
8.4.2 Realizované projekty inspirované graffiti a street artem - ukázky z praxe Mgr. Roberta Hořínka na ISSŽ v Plzni	58
8.5 Legální plochy v Plzni	61
Závěr	62
Resumé	
Přílohy/fotodokumentace	

ÚVOD

Ke zpracování diplomové práce na toto téma mě přivedla zkušenost z oblasti sociální práce. Pracovala jsem tehdy jako koordinátorka projektu Com.pass v Pontonu, občanském sdružení v Plzni, nestátní neziskové organizaci. V roce 2009 jsem na základě podnětu jednoho uživatele služby zorganizovala akci Graffiti jam, díky níž jsem se poprvé blíže setkala s tímto sociálním a výtvarným fenoménem. Akce byla velmi spontánní, příjemná a úspěšná, zároveň ji podpořila i organizace ÚKEP MP, p.o. jako akci podporující kandidaturu města Plzně na EHMK 2015. Tyto skutečnosti mě přiměly, abych celou akci zorganizovala i v roce 2010, ta následně proběhla v unikátním prostoru areálu bývalého pivovaru Světovar opět jako akce podporující kandidaturu města Plzně na titul Plzeň - Evropské hlavní město kultury 2015. Do té doby jsem graffiti ani street artem nijak nezaobírala, vnímala jsem je velmi okrajově.

Tato zkušenost s graffiti jamy mě však přiměla podívat se na graffiti z nové perspektivy - jednak jako na sociální a kulturní (výtvarný) fenomén, svébytný projev určité městské subkultury. V roli sociální pracovnice jsem jej ale byla nucena vnímat spíše jako projev vandalismu. Začala jsem se o toto téma více zajímat a souběžně se studiem vizuální kultury a následně výtvarné výchovy jej nahlížet i z pedagogického hlediska.

Ve své práci se tedy budu snažit zpracovat téma graffiti a street artu zejména jako možný námět pro pedagogickou práci v hodinách výtvarné výchovy. Jsem přesvědčena, že toto téma ještě není po didaktické stránce dostatečně zpracováno a využíváno, přesto, že má velký potenciál a existuje o něm dostupná literatura a minimálně desítky zajímavých diplomových či bakalářských prací napříč různými obory.

V úvodních kapitolách popíšu stručnou historii tohoto fenoménu, souvislosti se světem umění a jeho místo v něm. Zmíním výrazné osobnosti současné výtvarné scény, které vzešly z této subkultury. Dotknu se otázky veřejného prostoru, illegality a možné legitimacy tohoto druhu umění. Dále přiblížím osobní zkušenost skrze pořádané graffiti jamy a řešení zapojení středních škol do projektu. Upozorním na zajímavé street artové počiny v Plzni.

V praktické části zabývající se kvalitativním výzkumem budou prezentovány jednotlivé rozhovory s několika osobnostmi, které jsem vybrala na základě svých preferencí a přesvědčení, že mají k tématu co říci. Na základě těchto rozhovorů pak vyvozují východiska pro pedagogickou činnost. Výzkum je doplněn ještě dotazníkovým

šetřením, které poskytuje dílčí kvantitativní údaje, týkající se názorů o zařazení tématu Graffiti do výuky.

Finální částí je pak vlastní aplikace daných poznatků do námětů výukových jednotek a jejich vztahu s RVP pro střední školy. Zkoumám zde prostor, který pro toto téma RVP poskytuje a předkládám zde stručný soupis možných námětů pro výuku, dále pak vypracované popisy již aplikovaných výukových jednotek.

1. SOCIOKULTURNÍ KONTEXT GRAFFITI

1.1 Graffiti a street art - Vymezení pojmu

Ve své práci budu často používat pojmy graffiti a street art, z toho důvodu se je pokusím nejdříve definovat.

Graffiti

Graffiti je v obecném smyslu druh výtvarného projevu pracující ve veřejném prostoru technikou nanášení barev, často ve formě spreje nebo fixy, případně škrábání, leptání. Vychází z původního řeckého slovesa "grafein", psát.¹

Jeho obsahové významy jsou srozumitelné jen v rámci komunity (např. kdo konkrétně je za těmi písmeny, kdo je tvůrcem, která crew). Jde o vyjádření pomocí stylizovaných písmen, portrétů - charakterů či osobního podpisu - tagu. Má poměrně velkou pestrost stylů a zároveň svůj daný řád.

"Graffiti je městský výtvarný fenomén, který vznikl v 70. letech 20. století v newyorském metru. Jedná se o neoficiální, neinstitucionalizovanou a neorganizovanou subkulturu mladistvých reagující na městský anonymní životní styl. Projevy graffiti reprezentují vizuální stylizaci písma s emocionálním podtextem umístěnou ve veřejném prostoru anonymně, ilegálně, nezištně a iterovaně. Inspirační podloží tvoří řada uměleckých směrů od 50. let 20. století a zároveň projevy masové kultury jako reklama. Graffiti jako lidová forma umění ustálilo svůj vnější projev do stabilní a normované podoby, kterou ohraničuje především ústřední téma – výtvarné zpracování písma osobitým způsobem."² Hrabcová (2012) ve své práci pojmenovává a

¹ Graffiti. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Graffiti>

² HRABCOVÁ, Stanislava. *Novodobé graffiti jako součást a reflexepostmoderní kultury*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Seminář estetiky, 2012. 138 s. Vedoucí diplomové práce Doc. Rostislav Niederle, PhD.

dokládá postmoderní charakter graffiti "Graffiti se vyznačuje řadou postmoderních rysů: iracionálností, nesmyslností, nelogičností, pomíjivostí, založením na víře, subjektivností, odklonem od vědeckosti a teorií, názorovou pluralitou, preferováním porozumění jen pro zasvěcené, dekonstrukcí, destrukcí, komplikovaností, chaotičností, nesrozumitelností, pomíjivostí, hybridizací, neurčitostí, procesuálností, živelností, eklektismem atd."³

Street art

Street art má svoje kořeny v subkultuře graffiti, která se objevila v 70. letech v New Yorku a dalších velkoměstech USA. Street art může být v podstatě všechno, co se na ulici objeví a nemá komerční původ. Společným jmenovatelem jeho nejrůznějších podob je specifické využití městského prostředí k výtvarnému vyjádření, instalaci nějakého vizuálně obrazného prvku-vyjádření.⁴

Osobně vnímám street art - jako odnož graffiti, využívající obrazových sdělení či verbálních sdělení, která jsou širší společnosti dobře srozumitelná, čitelná - jde spíše o míru rozhledu, informovanosti a důvtipnosti, street art je angažovaný, předává určité poselství, narážku s cílem vyvolat zamyšlení, pochybnost, vtíp.

1.2 Historie vzniku graffiti a streetartu

Jisté je, že hnutí graffiti začalo až v druhé polovině 20. století ve velkoměstech USA. Většina zdrojů uvádí jako prvního writera teenagera z New Yorku s přezdívkou TAKI Demeterius řečený žil na 183 ulici. Živil se jako pěší doručovatel zpráv a zásilek. Při jedné pochůzce zaznamenal tento potomek řeckých přistěhovalců nápis JULIO 204 vyvedený sprejem na zdi domu. Když si ověřil, že číslo za jménem odpovídá číslu ulice, na níž se právě nacházel, nebylo pro něj obtížné pochopit toto poselství. Na toto konto se vydal do zaměstnání vybaven sprejem, jímž na první roh nastříkal svou odpověď: TAKI 183. Dělal to s takovým zápalem, až se obyvatelé New Yorku začali zajímat, co TAKI 183 znamená. Vysvětlení otiskli v The New York Times, a z teenagera Demetria se tímto stala celebrita a stovky jeho následovníků se začali řídit jeho pravidlem - psát své jméno! Po vzoru mladého pošťáka se pak spousta mladých lidí chopila sprejů a

³HRABCOVÁ, Stanislava. Novodobé graffiti jako součást a reflexepostmoderní kultury. Brno:Masarykova univerzita, Filozofická fakulta,Seminář estetiky, 2012. 138 s. Vedoucí diplomové práce Doc. Rostislav Niederle, PhD.

⁴BLANKA, Šimůnková. *Z ulice do galerie. Keith Haring a Jean-Michel Basquiat* [online]. Brno, 2009 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/180771/ff_b/. Bakalářská práce. Masarykova univerzita Filozofická fakulta.

graffiti se rozvinulo až do podoby, v jaké ho známe dnes. Tím se zrodil legendární „tag“ a s ním přišel do města i nový druh zábavy, umění a životního stylu. Právě ulice, opuštěné městské prostory, průchody, garáže na okrajích měst, tzv. ghetta - chudinské části měst, které byly ovládány gangy mladých teenagerů převážně „černé“ pleti, kterým byla ulice útočištěm i domovem, se staly prostory pro tento druh umění a zábavy. V komunitách si anonymně našli způsob jakéhosi sdělení skrze deformované, komiksové a velmi barevně pestré kaligrafické obrazce. Graffiti začaly být jejich životní ideologií, stylem spjatým také s oblékáním a hudbou, hip hopem, který má kořeny v afro-americkém reggae.

Graffiti se začaly objevovat po celém městě, nejlákavější plochy této adrenalinové nelegální tvorby byly v průjezdech metra, na zdech, panelech a vlcích. Autoři svou identitu ukrývali pod tzv. „tagy“ nebo také „logos“, což přetrvalo do dnešních graffiti, které se pro ně staly způsobem, jak mohou vyjádřit vlastní individualitu a anonymně oponovat nepřátelskému světu.

Do módy pak přišly i vlaky podzemní dráhy a jiné dopravní prostředky efektivně a účelně šířící vzkazy do všech částí města.

Počátkem 70. let se objevil další antihrdina, SUPER KOOL 223, autor prvního "piece" (vybarvený obraz graffiti na zdi) viz. 2).

Místo v historii street artu a především graffiti si vysloužil výměnou trysky spreje, i když se dnes zvěsti různí v tom, co na plechovku nasadil, jestli širší trysku čistícího prostředku na stroje, holicí pěny nebo bůhví čeho, jisté je, že tato technologie umožnila writerům rychlé a plynulé pokrytí velké plochy.

Experimentování s tvarem a velikostí písma mohlo začít. Jakýmsi heslem bylo: „Buď kreativní, vytvoř si vlastní styl“.

Pojednat whole car, což znamená celý vagón metra, se poprvé zdařilo v roce 1973 FLINTOVI 707 a uznání mu náleží i za použití 3D techniky, kde kouzlo spočívá v tom, že se zde neobjevují žádné tradiční hlavní rysy a dělení mezi jednotlivými plochami je pomocí použití perspektivy. O tři roky později, roku 1976 se na kolejích objevila vlaková souprava z jedenácti kompletně pokrytých vagónů motivem americké vlajky. Policie měla práci s dokumentováním, pracovníci metra s čištěním a CAIN, MAD 103 a FLAME ONE právě dosáhli až na vrchol sprejerského nebe³). Není zcela jasné, do jaké míry bylo jednání poslíčka TAKIHO vedeno sociálně-politickými motivy, jisté ale je, že každé správné kulturní hnutí vzniká z potřeby vymezené ze společnosti. Cesta graffiti se od počátku prolínala s vývojem hip hopu, jenž byl pohrdavou odpovědí mladých

obyvatel černošských ghatt na nablýskaná auta a bezcílné křepčení bohatých bílých dětí v disko klubech. Obrovského potenciálu ulice jakožto galerie pro "hlasy zdola" si všiml student výtvarné školy Keith Haring, jehož jednoduchý geniální styl dostal na svou stranu i uměleckou kritiku.⁵

1.3 Dějiny umění - jeskynní malby, kaligrafie

Člověk měl zřejmě vždy touhu zanechat po sobě ve vnějším světě nějaké hmatatelné stopy, obrazová svědectví. Svědčí o tom již jeskynní malby zvířat v Altamiře, otisky/negativy rukou (byla rozmělněná hlína prvním primitivním sprejem?), obdobné výjevy, tedy malby, vyryté nápisy nacházíme i později v Pompejích, v Římě. Kultivovaná snaha zdobení stěn se projevuje později i freskami, sgrafity a nástěnnými malbami zpravidla s náboženskými výjevy či ornamenty.

Základní stavební jednotkou graffiti je písmo, což ihned nabízí přemýšlet o něm jako pradávnm projev u počínající lidské vzdělanosti a vzdělavatelnosti. Písmo vzniklo za účelem zaznamenání nějaké skutečnosti, ovšem nejprve se tak dělo obrázkovou formou, která se později stále zjednodušovala. Sdělení v podobě takových znaků byla univerzální, nebyla vázaná na jazyk. Kaligrafie pak říká, že písmo je výrazem osobnosti člověka v jeho celistvosti, je intimní jedinečnou výpovědí svého autora, který do naj v okamžiku tvorby dá celou svou duši. Písmem komunikujeme s druhými a písmo je také svědectvím o našem duševním stavu, psychickém rozpoložení a fyzické kondici. Tímto se také blíže zaobírá grafologie.

1.4 Baskiat, Haring

Keith Haring i Jean-Michel Bqasquiat byli jednoznačně nejúspěšnější umělci, kteří měli svoje kořeny v graffiti 80. let minulého století. Ani jeden z nich však nebyl typickým umělcem graffiti. Keith Haring byl výjimečný už svojí barvou pleti – graffiti sice spojovalo mladé lidi bez ohledu na pohlaví nebo barvu pleti, ale typickým představitelem byl afroameričan z ghatta. Keith Haring měl oproti těmto umělcům i umělecké vzdělání. Nikdy sice nepatřil do žádné crew⁶, ale nechával se graffiti celý život inspirovat. I když byl renomovaným umělcem a mohl zůstat v bezpečí galerií,

⁵ VONDRÁKOVÁ, . *STREET ART A GRAFFITI: vandalství vs. umění* [online]. Brno, 2006 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/126119/pedf_b/. Bakalářská práce. MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Vedoucí práce Doc. PaedDr. Radek Horáček, Ph.D.

⁶ Crew – skupina lidí, kteří vytvářejí graffiti společně, používají společné jméno nebo symbol a ten se pak většinou objevuje i na dílech jednotlivých členů skupiny

stále se vracel na ulici, hledal na ní inspiraci a zanechával tam svoje díla.⁷ Mezi mnoho jeho přátel patřili i tvůrci graffiti, s některými z nich pořádal Keith Haring výstavy graffiti, které byly velmi důležité pro tuto scénu v 80. letech.

U Jean-Michela Basquiata je situace poněkud jiná. Basquiat několik let graffiti dělal pod pseudonymem SAMO a používal symbol trojcípé koruny, podobný takovému, který používali „kingové“ graffiti scény.⁸ I když se později od graffiti distancoval a tvořil v ateliérech, inspirace graffiti je na jeho dílech stále znát. Mnoho lidí považuje právě Basquiata za jednu z klíčových osob pro umění graffiti 80. let.⁹

2. GRAFFITI JAKO VÝTVARNÝ A SOCIÁLNÍ FENOMÉN

Nabízí se otázka, zda je vůbec graffiti umění, je street art umění?

Graffiti používá výrazové prostředky vlastní výtvarnému umění, prezentuje se jako vizuální obraz. Vizuálně ovlivňuje společnost, je součástí diskursu, dokonce ovlivňuje módu, je provázané s hudebním stylem hip hop, který je již etablovaným hudebním žánrem a graffiti je jeho částečnou paralelou na poli vizuální kultury.

Graffiti funguje zejména jako komunikační médium v rámci své subkultury. Charakterizovala bych jej spíš jako tvorbu spontánní až nahodilou, akční, živelnou, surovou. Ze světa etablovaného umění něco mezi akční malbou a uměním art brut.

Street art zase reflektuje dění ve světě, politickou a sociální situaci ve světě a jednotlivých zemích, je angažovaný, plní funkci zkratky, která nese sdělení podobně jako vtip, báseň. Je přístupný širší veřejnosti, neboť komunikuje obrazem nebo i verbálním sdělením, které má být širší veřejnosti záměrně a dobře srozumitelné. Jeho výrazové prostředky se mi jeví více sofistikované a promyšlené. Tvorbě díla předchází pečlivá příprava (např. návrh a tisk samolepek, návrh a vyřezání šablony). Svět velkého umění toto reflektuje, přijímá a reaguje na to, dnes již můžeme vidět graffiti v galeriích nebo chcete-li můžeme vidět umělce, kteří vzešli z graffiti scény v galeriích. /Výstava

⁷ Jak uvádí Suzi Gablik, i když byl Haring známý umělec, byl opakovaně zatýkán policií a několikrát byl ve vězení. Gablik, S.: *Selhala moderna?*

⁸ Označení king se objevuje v graffiti v sedmdesátých a osmdesátých letech. Kingem se mohl nazývat writer, který ovládl určitou techniku (King of the Line, Kind of Style) nebo jehož díla se objevila po celém městě - All City King (Reinecke, J. *Street-art: Eine Subkultur zwischen Kunst und Kommerz*)

⁹ Například Alex Ogg a David Upshal ve své eseji Rap and Blacks Response to Disco (Ogg, A., Upshall, D. - Rap and Blacks Response to Disco, v *Rap and hip hop*, San Diego Greenhaven Press, 2003

Městem posedlí/, galerie Chemistry v Praze. Banksyho díla jsou na mnoha místech Londýna chráněna plexisklem a vysoce ceněna. Street artoví umělci jezdí po světě, zapojují se do různých akcí charitativního charakteru či akcí s mírovým poselstvím. Světové módní značky čerpají inspiraci a motivy z graffiti a street artu. Existují časopisy, které jsou určeny příznivcům a tvůrcům graffiti a obchody, které jsou specializované na barvy a ostatní tvůrčí nástroje pro writery. Určitou podobnost vidím třeba ve sportovním rybolovu - specializované časopisy, prodejny.

2.1 Základní pojmy subkultury

Graffiti – slovo pochází z italštiny a znamená nápis, vyjadřuje název subkultury i samotné výtvořiny sprejerů.

Character – vytvořený obličej, postava (příloha č. 2)

Chrom – graffiti vybarvené stříbrnou barvou nejčastěji se vyskytující ve městech tak, aby bylo co nejvíce vidět (příloha č. 3)

Jam – setkání autorů graffiti (obvykle graffiti jam – setkání autorů graffiti na legální zdi)

Legál – graffiti na legální ploše (příloha č. 4)

Needle, Skinny cap – tryska s nejužší stopou

Out Line – univerzální tryska, tenká čára pro obtahy kolem věci

Panel – graffiti vytvořené na vlaku (příloha č. 5)

Piece – jakékoliv graffiti (slangově věc, kus) (příloha č. 6)

Rooftop – graffiti ve výšce (obvykle střechy a stěny střech domů) (příloha č. 7)

Sketch, Skice – náčrtek graffiti

Tag – osobitý podpis autora graffiti

Throw up – rychle provedené graffiti, nejčastěji jednobarevné a jedním tahem (příloha č. 8)

Wholecar – graffiti přes celou plochu vagónu (příloha č. 9)

Wholetrain – graffiti přes celou soupravu vlaku

Writer – člověk, který vytváří graffiti, autor graffiti

(http://cs.wikipedia.org/wiki/Graffiti#Z.C3.A1kladn.C3.AD_pojmy. cit. 14.11.2008, osobní znalost aktéra graffiti č. 1).

2.2 Subkultura kolem graffiti

„Graffs jsou pro mě určitej svět, kterej si sami stavíme, abychom ho mohli žít a nemuseli přijímat svět někoho jinýho.“¹⁰

Fenomén graffiti je často zmiňovaný v souvislosti se subkulturami mládeže a graffiti bývá označované za jednu ze subkultur současné doby. Zároveň je užívaný pojem „hnutí“, který má zavádějící význam v souvislosti s graffiti. Hnutí organizuje individua díky jednotné ideologické základně a zaměřuje se ve svých aktivitách na konkrétní, jasně definované cíle. V subkultuře graffiti však neexistují jednotné názorové koncepce, na nichž by se shodli všichni členi skupiny. Zároveň graffiti nemanifestuje jasný společenský cíl. Zatímco funkcí hnutí jsou činnosti sledující zřejmý cíl, hlavní náplní subkultur je trávení volného času. Politická či společensko-kulturní angažovanost zaujímá v subkulturách marginální prostor.¹¹

Pro tuto subkulturu je signifikantním znakem životní styl a ochota nést jeho riziko, překračovat hranice veřejného prostoru, záliba vyjadřovat se grafickými znaky s nimiž se daný jedinec ztotožňuje, dalšími signifikantními znaky může být (a nemusí) muzika, styl oblékání, potřeba adrenalinového zážitku, určité psychologické aspekty (egoismus).

2.3 Specifika streetartu

STICKERS – nálepky

Jde o nejjednodušší a nejklassičtější formu. Původ nekomerčních nálepek je v graffiti, o jejichž vznik se nejspíš zasloužilo psaní „tagů“ na obyčejné samolepicí štítky a jejich vylepování. Vyrábějí se buď ručně řezáním do samolepicí fólie, kreslením, potiskováním samolepicích archů v počítačových tiskárnách, nebo profesionální výrobou (ofsetem, sítotiskem).

POSTERS - plakáty

U nás zatím nejsou tolik rozšířeny jako v jiných zemích, ale díky svým rozměrům nabízejí více možností. Lze je produkovat buď ručně za pomoci vyřezané šablony a spreje, kdy se šablona nastříká na arch. Ideální je použití více šablon přes sebe pro širší

¹⁰ POIS. In: BBARAK.CZ. *Interview POIS0811* [online]. Duben 2004. [cit.2006-05-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.bbarak.cz/interviews.php?id=40>>.

¹¹ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: Uvedení do problematiky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. S. 281. ISBN 978-80-247-2907-7. S. 42 – 43.

barevnost (výhodou takto vyrobených plakátů je poměrně dlouhá životnost, díky emailové barvě). Dále pak na kopírkách nebo ofsetem, či sítotiskem. Důležité pro aplikaci plakátů je lepidlo, plakáty se aplikují pomocí klasických lepidel na tapety nebo lepidly podle speciálních receptů, které je zvykem vyrábět doma.

STENCILS – šablony

Street art využívá kombinace šablon a spreje přímo na ulici. Buď se jedná o šablony řezané ručně, nebo vyrobené na plotru. Šablonami se dostáváme do ilegálnější části streetartu, než byly předchozí posters a stickers. Šablony jsou předem vytvořeny a poté se používají v kombinaci se sprejem na plakáty, ale i na nálepky a často přímo na zeď.

PAINTROLLERS – latexy, válečky

„Paintrollers“ čili válečkování je další metodou, která stejně jako u předešlých stencils využívá prolínání graffiti se streetartem, jde o využití latexu, válečku a teleskopické tyče. Většinou se používá písmen stejně jako v graffiti, zde ale vynikají čitelností, velikostí a velmi často mají vysokou typografickou úroveň. Latexem se také dělají různé ornamenty, piktogramy, objekty atd. Výhodou tohoto je snadnější zpřístupnění některých ploch.

Graffiti, nálepky a plakáty jdou ve světě ruku v ruce. U nás jsou na ulici k vidění hlavně graffiti a nálepky, avšak v poslední době i další prostředky využívané street artem. Je to jednodušší, autor si doma vyrobí něco na počítači, a potom už jen vylepuje. Je to jednodušší a veřejnost je zvyklá na plakáty, tudíž to pro ni není takový šok. Graffiti je pro většinu městské populace každodenní, ale dodnes neakceptovaný jev. Živelný a nezastavitelný proud barev a tvarů Lidé, kteří se zabývají street artem, zpravidla vycházejí z graffiti, je to forma, která je pro širší společnost, a nejen pro ni, mírně řečeno, obtížně stravitelná, s ostatními formami street artu je (i když ne vždy) společnost ochotná komunikovat. Jsou jednodušší pro vstřebání pouliční masou. Postaví se do cesty i lidem, kteří se do galerie běžně podívat nepřijdou. Jde tedy o jakousi hru, kdy tvůrce na ulici přetvoří něco na její dosavadní podobě, a lidé se pak dívají na cokoli, co se tam vylepší a nabídne¹².

¹² VONDRÁKOVÁ, . *STREET ART A GRAFFITI: vandalství vs. umění* [online]. Brno, 2006 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/126119/pedf_b/. Bakalářská práce. MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Vedoucí práce Doc. PaedDr. Radek Horáček, Ph.D.

3. LEGITIMITA VERSUS ILEGALITA GRAFFITI

Problematika, kterou se zabývá i etopedie. Učitel by to měla znát i z tohoto úhlu pohledu a umět rozlišit snahy o tvůrčí seberealizaci a "volání o pomoc" jedince, který bude zřejmě řešit i jiné problémy než vyšetřování policie kvůli graffiti. Práce ve výtvarné výchově nabízí i takové vhledy třeba pomocí zážitkových technik s reflexí.

Momentálně platná (od 1. července 2001) doplňující novela **trestního zákona č. 140 § 257 b /1961 zní:**

- „1. Kdo poškodí cizí věc tím, že ji postříká, pomaluje či podepíše barvou nebo jinou látkou, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem.
2. Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 značnou škodu nebo spáchá takový čin opětovně nebo spáchá-li takový trestný čin jako člen organizované skupiny nebo spáchá-li takový čin na věci, která používá ochrany podle zvláštních předpisů.
3. Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 škodu velkého rozsahu.“ (zákon č. 140/1961)."

Autorům graffiti mohou být uděleny tyto sankce: upuštění od potrestání (není trest), podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (není trest), peněžitě tresty, trest obecně prospěšné práce a trest odnětí svobody v maximálním rozsahu osm let. Myslím si, že rozsah sankcí je nastaven v nesmyslně širokém pojetí, tím se odrazuje nejednotnost a neschopnost „myšlenkově uchopit“ problematiku graffiti ve státní sféře. Tento rozsah trestu dává soudcům poměrně volnou ruku k přístupu potrestání viníka, očekávaný trest za graffiti se může i u podobného deliktu diametrálně lišit díky osobnosti a přístupu soudce.

K legitimizaci tohoto druhu umění dochází jen podprahově, potichu a pozvolna třeba tím, že společnost už si tak nějak zvykla na barevné zdi, na tagy, vpustila toto umění do galerií a dovolila mu ohrát se na výsluní slávy. Také přibývá legálních ploch, což vnímám také jako jistou podobu legitimizace graffiti. myslím, že velkou mírou k tomu přispívají zejména street artová díla, která reprezentuje zejména Banksy.

4. VELKÁ JMÉNA GRAFFITI A STREET ARTU

4.1 Současní zahraniční tvůrci

Banksy

Bezesporu nejznámější street artový umělec, který dosáhl takového věhlasu, že jeho díla jsou již vysoce ceněna a například Londýnská radnice je dávat zakrýt plexisklem, aby se nepoškodila. Jeho díla vynikají především vtipem, ironií, výraznou a srozumitelnou zkratkou vypovídající o společenských palčivých problémech. Jedním z jeho posledních počínů je ztvárnění několika obrazů a vzkazu na zdi u Gazy. Banksy stále zůstává v anonymitě, nevíme, kdo se za jeho pseudonymem skrývá. Jisté je, že je to chytrý, zřejmě vzdělaný a talentovaný člověk, kterému okolní svět není lhostejný. Jeho zásahy do veřejného prostoru jsou výrazné, hlasité, sdělné a přitom citlivé, geniálně pracující s kontextem místa. Banksy používá jednoduchou techniku zvanou stencils, tedy stříkání barvou přes vyřezané šablony. V jeho obrazech se objevují figury lidí i zvířat, velmi často motiv krysy, díla se vyznačují jednoduchou barevností. Jeho tvorba je vysoce politicky angažovaná (viz. *obrázek 1: Pozorovací věž přeměněná na kolotoč; obrázek 2: Migranti nejsou vítáni; obrázek 3: Kdyby graffiti mohlo něco změnit, bylo by ilegální*¹³).

Banksy své umění propašoval i do galerie. Svou prací překračuje hranice mezi ulicemi a institucemi i mezi lidmi a to jak ty skutečné, tak ty psychologické, virtuální v podobě společenských předsudků a omezenosti.

Obey, Herakut, El Mac, JR

Velká zahraniční jména reprezentují například tyto výše uvedené tvůrci, jejichž tvorba je velmi rozmanitá. Jejich tvorba je příznačná pro označení street art.

Obey proslul jako tvůrce plakátů a je považován za "otce street artu".

Herakut je mladý pár žijící a pracující zejména v Německu, ale podobně jako další mural artovní umělci jezdí po celém světě a realizuje workshopy a malby plné ušlechtilých poselství.

El Mac - Američan z Los Angeles, který má umělecké vzdělání a tvoří fotorealistické grafiky a obrazy.

¹³ Outside. *Banksy: Outside* [online]. 2015 [cit. 2015-05-30]. Dostupné z: <http://banksy.co.uk/out.asp>

JR - tvoří velkoformátové fotografie, které následně aplikuje v krajině a tvoří tak monumentální obrazy s hlubokým sociálním obsahem. Velmi známé je například dílo *Woman are heroes* (viz. obrázek 4 : *Woman are heroes*)¹⁴.

4.2 Současní tvůrci ČR

Mezi nejznámější tvůrce v ČR patří Epos 257, Pasta Oner, Tron, Masker, Timo a další. Pasta Oner, Tron, Masker - tito umělci se již etablovali na poli oficiálního umění a vystavují v galeriích, svá díla prezentovali třeba na výstavě *Městem posedlí* v Praze. Epos 257 se stále vymezuje vůči komerčním plochám v ČR, známé jsou zejména jeho střelecké ataky na billboardy.

Timo je známý především svými minimalistickými sděleními, která jsou většinou reprezentována slovy, která diváka překvapí třeba v temném podchodu v podobě nápisu "Neboj!" a podobně.

5. VEŘEJNÝ PROSTOR A KOMUNIKAČNÍ ROVINA GRAFFITI

To co vidíme nás určitým způsobem formuje či informuje, ovlivňuje. Kdo má právo okupovat veřejný prostor? Ten, kdo si ho zaplatí? Graffiti ve veřejném prostoru většinu společnosti provokuje, zneklidňuje a pobuřuje, u některých zasvěcených jedinců může vyvolat opačné pocity - uznání, solidaritu, ale i soutěživost (touha udělat lepší peace). V každém případě, má silný komunikační náboj, jistou energii, která diváka ovlivňuje, ať už si to připouští nebo ne. snad i tím, jak je graffiti živelné, má schopnost vzbudit v divákovi zejména různorodé emoce. Takovou emoci může být vztek, znechucení, bezmoc, smutek, překvapení, radost či pohrdání. Tím, že jsem tomuto vizuálu vystavování pravidelně buď brousíme určitou vizuální citlivost a zaměřenost nebo naopak se snažíme díla přehlížet a stáváme se tak vůči vizuálním znakům více lhostejní až neteční.

"To je asi obecná otázka, do jaké míry máš jako individualita zodpovědnost zasahovat do veřejného, společného prostoru. Já jsem si odůvodnil, proč do něj zasahovat: proto, že kdykoliv jsem zkoušel jednat s radnicí, byla to ztracená energie. A to mě začalo srát, ty jejich klasické vytáčky, že by strašně rádi, ale je to v kompetenci někoho jiného,

¹⁴ JR. *JR: Woman are heroes* [online]. 2009 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z: <http://www.jr-art.net/projects/women-are-heroes-africa>

nadřzení to nepovolí a tak dále. Nejlepší práce je nic nedělat, protože jakákoli činnost zavání průserem. Takže veřejný prostor si nakonec nárokují pouze ti, kteří si ho zaplatí, když to zjednoduším. Ale to, že si ho zaplatí, ještě neznamená, že jim veřejný prostor patří! Na téhle úrovni jsem to viděl jako naprosto legitimní zásah do prostoru a nevadilo mi to. Navíc, sídliště je pro mě fakt anonymní sociální inženýrství, pravý úhly, sám jsem si to nazval „rychle postavené krychle“. Snažím se to vnímat shodně s Kohákem jako ekologickou ctnost, bydlet na malém prostoru, ale problém je, že tam nejsou žádné společné prostory, třeba náměstí. Je to jednotka, kam se dojede, přespí se tam a pak se jede zpátky. Tenhle prostor mi přijde hrozně odlidštěnej, a jakýkoli otisk lidské ruky nebo spreje je tam hrozně zajímavěj. Něco, co je cizí, čistě funkční, pocházející zvenku, pojmenuješ, a tím nad tím získáš moc. V klasickém pojetí graffiti se mi na tom navíc líbí ta hra s písmem, kdy napíšeš na plochu svoje jméno, vymezíš ji a pak si ji vyplníš. Je to tvůj prostor, jako když tě zavalí lavina a ty si kolem sebe děláš místečko, hnízdo."¹⁵

"Město zahrnuje dva druhy prostoru pro život: vnitřní a vnější, které jsou diametrálně odlišné – co je za zdí a co před zdí. Do vnitřního prostoru vstupují jen osoby záměrně pozvané, ne kdokoli. Do vnějšího prostoru může vstoupit kdokoli, vnější prostor je nás všech. Writeři nevnímají město jako diferenciovaný soukromý majetek, ale chápou ho jako celek anonymního veřejného prostoru. Autoři graffiti přistupují k veřejným plochám jako k prostoru, který patří veřejnosti, tudíž jej vlastní i oni. Eticky takové jednání nelze akceptovat, avšak můžeme pochopit, že motivací k tvoření graffiti není pomsta společnosti či veřejnému prostoru, nýbrž snaha zkrášlit i jejich vlastní veřejný prostor. Writeři svoje díla pokládají za „zkrášlování našeho veřejného prostoru, alespoň v našich očích to tak je.“¹⁶

Writeři si osobují veřejný prostor stigmatizují jej svými emocionálně osobními výpověďmi a transformují jej tak do něčeho osobního, vlastního. Jejich cílem však není

¹⁵ Připustit přirozenou míru chaosu: Rozhovor s Timem. *Sedmá generace - společensko-ekologický časopis: Odvaha k informacím* [online]. 2005 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/pripustit-prirozenou-miru-chaosu>

¹⁶ POINT. In: ČRO RADIO WAVE. *PastaPoint s Pointem* [online]. Červen 2008. [cit. 2015-04-18]. Audiovizuální záznam (1:11:04). Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/radiowave/pastapoint/_zprava/439822>. (0:25:16 – 0:25:20).

primárně destrukce, nechtějí ničit, ale je vytvořit něco krásného a hodnotného, což se jim z pohledu kompetentního modelového čtenáře graffiti také často daří.¹⁷

5.1 Art Wall Galery v Praze

O projektu

Tuto unikátní venkovní galerii na opěrné zdi Letenských sadů založila či spíše oživila umělkyně Barbra Benish v roce 2000 svou výstavou "Flower power". Výstavu podpořilo Centrum pro současné umění Praha. V těchto prostorách už proběhlo více než patnáct výstav zejména mladých umělců. Cílem projektu je podporovat právě mladé umělce a expanzi mladého umění do mimogalerijních prostor.¹⁸ Poslední známou výstavou s názvem Letenští byly portréty pražských bezdomovců, žijících právě v parku na Letné. Autorem výstavy byl Tomáš Třeštík.

6. GRAFFITI A STREET ART V PLZNI

6.1 Graffiti jam v Plzni jako sociálně-kulturní projekt

V letech 2009 a 2010 jsem v rámci své práce sociální pracovnice zorganizovala na popud jednoho z klientů akci Graffiti jam (10.6.2009). Do té doby jsem o graffiti téměř nic nevěděla, vnímala jsem je pouze jako okrajovou záležitost. Akce byla přínosná hned několikrát. Jednak se stala jednou z kulturních událostí podporující kandidaturu města Plzně na EHMK 2015, jednak se podařilo s městem vykomunikovat nové legální plochy pro graffiti. Dalším přínosem z hlediska sociální práce bylo navázání kontaktu s některými členy subkultury graffiti, s nimiž se dále komunikovalo ohledně lobování za rozšíření legálních ploch na území města Plzně. Z některých děl vyvedených na sololitové desky, byla pak sestavena open air výstava U Zvonu (25.6.-14.7.2009). Místo, kde se Graffiti jam konal v roce 2009, tedy pod silničním mostem v Plzni-Doudlevcích, zůstalo oficiální legální plochou.

Do druhého ročníku Graffiti jamu se pak zapojil i Mgr. Robert Hořínek se svými žáky. Ti si v rámci výuky rozkreslili a připravili návrhy k tvorbě, které pak realizovali na

¹⁷ HRABCOVÁ, Stanislava. Novodobé graffiti jako součást a reflexepostmoderní kultury. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Seminář estetiky, 2012. 138 s. Vedoucí diplomové práce Doc. Rostislav Niederle, PhD.

¹⁸ *Artwall* [online]. 2015, 20.5.2015 [cit. 2015-05-20]. Dostupné z: <http://www.artwallgallery.cz/cs/content/o-projektu>

místě v areálu bývalého pivovaru Světovar (viz. obrázky 5-7)¹⁹. K účasti byly pozvány i další školy (např. SUPŠ Zámeček), ty se však nakonec nezúčastnily. Jedním z negativních dopadů těchto akcí však bylo dočasné sledování tvůrců graffiti příslušníky Policie ČR, kteří si je mohli na akcích nerušeně prohlédnout, následovalo opakované legitimování některých tvůrců.

V roce 2012 jsem pro Ponton, občanské sdružení připravovala žádost o grant na další ročník Graffiti jamu, žádost však nebyla schválena a Graffiti jam se tak nekonal. Zajímavostí však je, že k této žádosti byla přiložena tři prohlášení uměleckých/výtvarných škol, včetně Katedry výtvarné kultury ZČU v Plzni, UUD a SUPŠ Zámeček o podpoře Graffiti jamu jako jedinečné kulturní akce podporující právě svébytnost a legitimitu graffiti subkultury a graffiti jako výtvarného umění.

6.2 Fresh air gallery

Prostor pro street art, vznikl téměř souběžně s úspěšně vyřízenými žádostmi o nové legální plochy, o toto místo se také žádalo jako o nový legál, již bylo však v jednání využití prostoru právě pro Fresh air gallery (viz. obrázek 8: *Fresh air gallery*²⁰). Jedná se o prostor podchodu v Resslerově ulici v Plzni, jehož kurátorkami jsou Dagmar Štrosová a Hana Kršňáková. Galerie vznikla 25.10.2009, za přičinění občanského sdružení Johan. Později byla její činnost pozastavena a od roku 2012 je opět v provozu. Konceptní tvorba v kontrastu s jinak posprejovaným prostorem dává místu punc jedinečnosti a osobitosti²¹.

6.3 Zajímavá street artová díla Plzni

Zde představuji některé zajímavé street artové počiny v Plzni a zařazuji jejich ukázky.

"Kravičky"

Již celkem slavné dílo, které má své fanoušky jsou "Plzeňské kravičky" (viz. obrázek 9: *Kravička*²²), které tvoří anonymní a velmi nenápadný street artista a tvůrce graffiti.

¹⁹ vlastní autorské fotografie

²⁰ *Fresh Air Gallery - galerie v podchodu: Fotky. Facebook [online]. 2015 [cit. 2015-06-30]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/FreshAirGalleryGalerieVPodchodu/photos/pb.123170417838051.-2207520000.1435631278./466477736840649/?type=3&theater>*

²¹ *Fresh air gallery. Action galleries: Galerie [online]. 2015 [cit. 2015-06-30]. Dostupné z: http://www.actiongalleries.info/detail_galerie.php?l=cz&id=24*

²² *Kravičky.unas.cz: Galerie [online]. 2015, 30.5.2015 [cit. 2015-05-30]. Dostupné z: <http://www.kravicky.unas.cz/o/13-d.jpg>*

Malé "kravičky" jsou vyvedené většinou tmavší konturou a vyplněné jednou barvou, umístěné na různých místech v Plzni i blízkém okolí. Je to jakási hra - najít co nejvíce kraviček, čekat, kde příště nás kravička překvapí, zda na boční stěně činžáku nebo vlakovém koridoru.

Kluk Hluk - Památník obětem narcismu

Celkem nedávno se objevil tento počín počín street artisty, který si říká Kluk Hluk prezentuje svá díla na svém Facebookovém profilu (*viz. obrázek 10: Památník obětem narcismu*²³). I u dalších dílek je znát smysl pro humor až ironii, osobně mě pobavilo zejména varování před rizikem nakažení žloutenkou na nejvíc osahávaném místě v Plzni, totiž plzeňském Andělíčkově (*viz. obrázek 11: Žloutenka*²⁴)

Dáša Štrossová, Skáču

Unikátním projektem, realizovaným v rámci studia na ZČU je projekt Dáši Štrossové "Skáču". Jedná se o aplikaci barevných kachliček na mostní pilíře Mostu Milenia. Kachličky jsou poskládány do tvarů písmen, která dohromady tvoří slovo "skáču", jež ale můžeme číst teprve z větší vzdálenosti od díla.

Anonymní tvůrci, Víc lásky tobě chci dát...

Jedná se o aplikaci polystyrenových barevných písmen na pravé stěně viaduktu u plzeňského pivovaru, přesněji pod novým areálem prodejny Hornbach "bráně vedoucí z města ven". Na první pohled prosté sdělení mě potěší vždy, kdykoliv o něj zavádím pohledem a je pro mě osobně mementem hektické, surové a egoistické doby a prostředí i podnětem k momentální sebereflexi. Umístění barevných písmen na zašlé neosobní stěně viaduktu působí kontrastně nejen vizuálně, ale i sociálně v širším kontextu místa, neboť se nachází na rozcestí, kde spolu sousedí sociálně vyloučená lokalita, obchodní zóna a velmi klidná a žádaná čtvrť z hlediska bydlení, Doubravka. Původně byl nápis neúplný a sděloval pouze "Víc lásky", později přibylo ještě ono "Tobě chci dát".

²³ KLUKHLUK: Památník obětem narcismu. *Facebook: KLUKHLUK* [online]. 2015, 1.5.2015 [cit. 2015-05-1]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/KLUKHLUK/photos/pb.870170173028814.-2207520000.1435624178./870436793002152/?type=1&theater>

²⁴ tamtéž

7. VÝZKUMNÁ ČÁST

V této části vymezím výzkumný cíl, zvolenou metodologii a zvolený výzkumný vzorek osob zapojených do výzkumu. Kapitola obsahuje přesný přepis a následné interpretace polostrukturovaných rozhovorů. V závěru kapitoly uvádím východiska výzkumné části pro pedagogickou činnost.

7.1 Cíl výzkumu a metodologie

Cílem výzkumu je zodpovědět ústřední otázku, zda graffiti patří jako téma či námět do výuky výtvarné výchovy nebo jiných výukových předmětů nebo zda toto téma do výuky rozhodně nepatří.

Rozhodla jsem se pro kvalitativní výzkum, jehož cílem je prozkoumat dané téma více do hloubky a z různých úhlů pohledu několika zainteresovaných osob. Úhlem pohledu je v tomto případě jejich profesní zaměření, pojímám prvkem pak blízkost či příslušnost světu umění. Jedná se celkem o pět rozhovorů.

Jednotlivé osobnosti jsem vybrala na základě svých preferencí a možností jako osoby, které mají k danému tématu ze své pozice co říci. Vzhledem k jejich profesnímu zaměření a zájmu o umění považuji jejich výpovědi za odborné až expertní. Samozřejmě jsem si vědoma subjektivního zabarvení těchto výpovědí, nicméně se domnívám, že pro výsledek mé práce to není na závadu. Jako metodu svého výzkumu jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, abych dané téma prozkoumala více do hloubky.

Pro tento výzkum jsem se rozhodla, na základě zjištění, že se k danému neexistuje téměř žádný dostupný propracovaný didaktický materiál. Domnívám se tedy že tento výzkum a následné výstupy mohou podpořit zejména mladé, tvůrčí, otevřené, ale zatím tápající pedagogy, kteří by toto téma chtěli do své výuky zařadit a reflektovat jej, ale prostě neví jak na to nebo je jejich postoj k tématu příliš jednostranný. Výzkum vidím jako prospěšný zejména proto, že nabízí různé úhly pohledu na danou problematiku, i když ta je nahlížena převážně optikou tolerance, otevřenosti a uznání svébytnosti graffiti jako umělecké kategorie.

Vyloženého odpůrce graffiti ve vzdělávání jsem pro svůj výzkum nenašla, což vnímám jako slabinu tohoto výzkumu - absenci protichůdného názoru. Na druhou stranu je to i příznivé a možná tato skutečnost vypovídá o zvyšující se toleranci k tomuto druhu vizuálního vyjádření, možná o rezignaci společnosti k tomuto jevu, nebo o tom, že se

daří tuto subkulturu etablovat na poli oficiálního umění. Z toho důvodu jsem se rozhodla ještě doplnit výzkum o kvantitativní data zajištěná stručným dotazníkem nazvaným Graffiti ve výuce. Zde se pak protichůdné názory objevují. Forma dotazníku však nedovoluje jejich hlubší analýzu.

7.2 Výzkumné otázky

S ohledem na cíl své práce jsem si stanovila tyto výzkumné otázky:

- 1) Je graffiti a street art legitimní druh výtvarného umění?
- 2) Je tomuto tématu věnován prostor ve vzdělávacím systému?
- 3) Mělo by se toto téma probírat ve škole? Na jaké škole, jakým žákům/studentům? (obor, věk)
- 4) Jaké informace o graffiti a street artu by měly být studentům sděleny a jakou formou? Do jakých výukových předmětů by měly být tyto informace vřazeny?
- 5) V čem spočívá prospěšnost, jedinečnost graffiti a street artu pro společnost? Proč o tom mluvit/učit?
- 6) Jaká to nese rizika? Jak o tom nemluvit nebo o čem raději nemluvit?

7.3 Rozhovory

Mým původním záměrem bylo zrealizovat rozhovory s pedagogy výtvarné výchovy a se studenty středních škol. Nakonec jsem ale zvolila mnohem menší, zato pestřejší výzkumný vzorek zastoupený pedagogem s aprobací výtvarné výchovy, který je zároveň sám umělecky činný, Mgr. Robertem Hořínkem, zahraničním umělcem provozujícím street art/mural art, Julianem Vogelem, manažerkou nového tvůrčího a výstavního prostoru DEPO 2015, Adélou Foldynovou, M.A., kulturologem, divadelníkem a pedagogem zážitkové pedagogiky Mgr. et MgA. Romanem Černíkem a muzikantem, grafickým designérem a sympatizantem graffiti (s osobní zkušeností s

touto tvorbou), Matyášem Vordou. Každá osobnost je nejprve stručně představena formou medailonu, na nějž navazuje samotný rozhovor.

Julian Vogel

"Julian Vogel, narozený v roce 1980, je výtvarník, designér a ilustrátor, v současné době žije a pracuje v německém Norimberku. Jeho životní cesta vedla z učňovského oboru tesaře přes renomované umělecké školy v New Yorku k získání diplomu v oboru Komunikačního designu. Julianovou platformou a zázemím, ze kterého vychází je graffiti a street art. Výtvarně je aktivní od 16 let, kdy brzy dostal zakázku na práci a následně byl schopen vylepšit svou techniku a rozvíjet svůj vlastní osobitý styl. Odpoutal se tak od písma a stylu graffiti v raném stádiu a posunul svou tvorbu ke hře se znaky, grafickými prvky, 3D obrazy a k surrealistickým konstrukcím. V roce 2008 Julian založil kreativní agenturu "LINEO" pro realizaci mimořádných uměleckých a design projektů v Norimberku. Kromě agenturní práce a malování na zakázku měl již několik výstav a často se účastní velkých graffiti projektů a akcí. Během jedné ze svých četných cest do zahraničí byl Julian inspirován k vytvoření globálního konceptu mírové tematiky v kombinaci s graffiti. Tehdy namaloval svůj první "Světový mír na zed" na stěnách starého Husseinova paláce na severu Iráku ve spolupráci s místními umělci a dětmi. Výborné kritické i místní ohlasy a ho motivovaly dále rozvíjet tuto koncepci a od té doby namaloval touto formou již deset stěn. U maleb na téma "světový mír na stěnách" přikládá Julian velkou důležitost spolupráci s místními obyvateli, a to zejména s dětmi a mladými lidmi, s cílem ukázat jim nové perspektivy a dát jim motivaci k realizaci své vlastní vize. To jej také inspirovalo k realizaci několika workshopů s dětmi a uprchlíky v Německu. Julian byl nedávno vybrán jako hlavní umělec pro účast na renomovaném kulturním festivalu v Norimberku, "Blaue Nacht" 2013."²⁵

otázka č. 1 Jak jsi se dostal k tomuto typu tvorby, jak tě ovlivnil street art a graffiti?

"Začal jsem asi v patnácti letech, ovlivnilo mě hlavně prostředí, sousedi, komiksy, pop kultura. Graffiti, to byl začátek, protože to dělali lidi kolem mě, tak jsem to dělal taky, zajímal jsem se hodně o techniku a učil se. Sprej je moje hlavní médium. Ale zajímalo mě umění celkově - třeba Dalí, Picasso. Pak jsem vystudoval Komunikační design.

²⁵ Julian: About [online]. [cit. 2015-06-29]. Dostupné z: <http://ju-li-an.com/about/>

Svoje obrazy nepovažuju za graffiti ani street art, nazval bych to "mural art". Mural art²⁶ je nejstarší umění, třeba malby v jeskyních a třeba Mexické umění (ve smyslu mural art)."

otázka č. 2 Existuje nějaká velká autorita, někdo, kdo tě zásadně ovlivnil nebo někdo, koho prostě jen hodně uznáváš ze sféry graffiti a street artu?

"Určitě mě ovlivnilo hodně lidí, ale takhle jmenovitě nevím... "

Co třeba Banksy, co si o něm myslíš?

"Banksy je nuda, už je to komerční. Každý ho kopíruje a zná ho každé dítě. Hodnotím u něj angažovanost."

Ty nejsi komerční?

"Já jsem taky komerční, ale snažím se vyvíjet, zdokonalovat techniku, styl... Banksyho styl je dobrý, ale nepoužívá žádné nové techniky, jeho technika je hrozně jednoduchá. Mně se líbí práce spousty dalších lidí, třeba Shepard Fairy/OBEY, Herakut, El Mac, JR."²⁷

otázka č. 3 Máš vzdělání v uměleckém oboru, učil ses na některé ze svých škol o tomto typu umění - myslím o Street artu, Graffiti nebo Mural art, něco o historii tohoto druhu tvorby nebo nějaké techniky? Potkal jsi tam nějakou autoritu, která by tě "zasvětila"?

"Bohužel nic v tom smyslu. Mám pouze vlastní zkušenost, jak jsem řekl, formovalo mě spíš prostředí. Techniku vlastně pořád zdokonaluji. Ale učím děti ve školách formou workshopů... na různých školách (základní, umělecké i univerzity)."

otázka č. 4 Co říkáš na ilegální tvorbu, typické graffiti, tagování apod.? Co pro tebe znamená a jak to hodnotíš?

"Rozlišuji v tom různé úrovně, něco je dobré, hodnotím kvalitu a originalitu. Neuznávám vandalství, když někdo poničí dům a nic v tom není. Já nedělám písmena,

²⁶ *Současný umělecký směr zaměřený na velkoplošnou malbu na stěny ve veřejném prostoru. Jedná se většinou o legální aktivitu, kdy místo tvorby je předem známo, dojednáno a často i objednáno majitelem stěny za účelem jejího zatraktivnění. Mural art. Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-05-1]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mural_art*

²⁷ viz kapitola 4.1 Současní zahraniční tvůrci

písmena mě neoslovují, chci, aby mé umění bylo pro každého, nejen pro určitou skupinu lidí. Písmena mají význam jen v určité komunitě, tedy rozumí jim jen pár lidí."

otázka č. 5 Jaká jsou tedy tvá kritéria kvality?

"Technika, kompozice, výraz, názor."

otázka č. 6 Chtěl bys vystavovat svá díla v galerii?

"Ano, určitě je to hezké být v galerii. Ale mnohem radši mám své obrazy venku, jsem rád, když je vidí ostatní."

"Nejsi nervózní, když tě takhle ostatní pozorují při tvorbě? Nebo ti to naopak vyhovuje, je to něco, bez čeho se neobejdeš?"

"Nevnímám žádný rozdíl, když jsem sám nebo mě někdo pozoruje, nějací lidé jsou tu vždycky, to vyplývá z toho, že většinou tvořím ve veřejném prostoru. Pro mě je důležitý proces tvorby, přicházím s nějakým nápadem, návrhem, ale ta představa se stále vyvíjí, pak třeba něco změním, to mám rád."

otázka č. 7 Co považuješ na svém umění za "umělecké", přitažlivé?

"Nevím, musíš se zeptat ostatních..."

"Dobře, jak ses tedy stal známým umělcem? Co myslíš, že je na tvých obrazech zajímavého, originálního podle tvého názoru?"

"Možná srozumitelnost, realističnost. Hodně maluji různé ptáky, to vychází z mého jména. Třeba tady jsem maloval sovu jako symbol moudrosti, ptáci obecně jsou pro mě symbolem svobody. Pracuji také s kontextem prostředí - tady je to nějaký prostor pro kreativitu, poznání, seberealizaci, kulturu..."

otázka č. 8 Co chceš sdělit svým uměním? Co chceš, aby diváci prožívali před tvými obrazy?

"Určitě pozitivní pocit, zprávu-poselství..., poselství míru. Je to dáno symbolikou v mých obrazech, třeba ta pířka jako lehkost, mír... něco takového... Tak moc o tom nepřemýšlím. Ale je to pro mě důležité, když pracuji s dětmi, oni znají to svoje prostředí a podílí se na tom obraze, jak bude vypadat, je to proces spolupráce, to je pro mě důležité."

otázka č. 9 Zmínil jsi práci s dětmi, co tedy učíš děti ve školách, na workshopech? Techniku nebo víc věcí? Co je učíš o umění a máš na to nějaký svůj koncept?

"Hodně to zvažuji na místě, kam přijedu, když se s nimi setkám. Učím je jak malovat, jak používat materiál, jak rozvíjet koncept... Vždy malujeme na zeď. Záleží taky na tom, kolik je času, ale mluvím i o historii. Hodně řešíme, jak vyjádřit mír ve své zemi, jak vyjádřit tuto zprávu-poselství... hlavně o tom s nimi mluvím. Z historie říkám jen obecný základ - vývoj graffiti, 80. léta New York...není to ale přednáška, jen aby znali kontext.

Jinak nemám žádnou strukturu nebo metodiku. Myslím, že to ani není dobré, může to být spíš bariéra, nutí tě to pak držet se toho plánu a nemusí to fungovat. Reaguji na prostředí, na ty lidi. Oni znají svoje prostředí nejlépe, svoji zemi, svoji kulturu, symboliku..."

otázka č. 10 Kde všude jsi už realizoval takové workshopy? A jak řešíš financování takových projektů- cestování po světě je asi dost nákladné nebo ne?

"Ano, je to nákladné. Financuji sám sebe nebo si mě zvou přes různé rozvojové projekty. Třeba Show peace through the art, Afrika rise. Také funguje podpora přes Goethe institut - kulturní institut v Německu. Už jsem byl v Iráku, v Indii, Ugandě, na Hawai, v Maroku, Nicaragui, Vietnamu... "

Rozhovor s Julianem Vogelem byl pořizen 24.4.2015 v rámci slavnostního otevření areálu DEPA2015 jako nového výstavního prostoru a prostoru otevřeného tvorbě mladých umělců v Plzni. Rozhovor zprostředkovala Adéla Foldynová, M.A., manažerka programu DEPO2015. Rozhovor probíhal při současné Julianově tvorbě pro DEPO2015 - viz fotodokumentace.

Adéla Foldynová, M.A.

"Adéla Foldynová, M.A. je manažerka programu DEPO2015. Ve společnosti Plzeň 2015 o.p.s. zajišťuje jako zástupkyně manažera zahraničních projektů spolupráci s vybranými zahraničními partnery. Na starosti má komunikaci s ambasádami a zahraničními kulturními instituty a jejich propojování s programovými aktivitami projektu. Momentálně řeší program kreativní zóny DEPO2015. Absolvovala magisterský obor Arts&Heritage: Cultural Policy, Management and Education v holandském Maastrichtu, působila jako manažerka projektu uměleckých rezidenčních

*pobytů v organizaci Košice Evropské hlavní město kultury 2013, v Amsterdamu pracovala v kanceláři Non fiction – Office for Cultural Innovation, má mnohé zkušenosti z lektorských odděleních pražských galerií a muzeí (DOX, Národní galerie, museum Kampa).*²⁸

otázka č. 1 Jaká je tvoje motivace k práci na tomto projektu (DEPO 2015)?

"Je to nové, je to velká výzva, baví mě to nadšení, energie pro změnu."

otázka č. 2 Proč jste k příležitosti otevření areálu a výzdoby vstupní hradby oslovili zrovna Juliana, na základě jakých kritérií?

"Přemýšleli jsme, jak prostor přiblížit veřejnosti. Napadlo nás změnit i plot, ukázat tak, že se tu něco děje. V rámci spolupráce s městem Norimberk se pak nabídla tato možnost oslovit Juliana. I finančně to bylo kryto v rámci této mezinárodní spolupráce. Původně byla snaha zapojit do toho místní tvůrce graffiti a street artu, ale nedopadlo to kvůli organizaci..."

otázka č. 3 Co je na graffiti a street artu podle tebe zajímavého a uměleckého?

"Neexistují bariéry vůči divákovi, může to vidět ve svém běžném prostředí, je v tom bezprostřednost, je to umění bez bariér. Řekla bych, že je to umění svého druhu, proto nejsem fanouškem "graffiti" v galeriích."

otázka č. 4 Jaká jsou tedy tvoje kritéria kvality, uměleckosti takového umění?

"Vztah k okolí. Ne tagování na historické budovy. Ohleduplnost k okolí... promýšlet sdělení vůči divákům a může to být i provokace... Tagy považuji za egoismus...tomu místu to nic nepřidá. Pro mě je tohle hodně důležité - zasazení té věci do místa, jako když na výstavě špatně umístím obraz, tak nevynikne. Třeba s Julianem jsme hodně řešili barvy (žlutá, šedá, zelená, růžová). Důležitý je kontext - estetický, místní, technický... Musím vidět, že o tom autor přemýšlel."

otázka č. 5 Co tě přivedlo k zájmu o tento druh umění, jestli se dá mluvit o zájmu?

"Já graffiti ani street art cíleně nevyhledávám, ale má to svoje kouzlo. To že mě to překvapí., zpestří dny. Třeba tady pod mostem Milenia je dílko "Památník obětem

²⁸ Tým. 2015 Plzeň Evropské hlavní město kultury [online]. 2015, 1.5.2015 [cit. 2015-05-1]. Dostupné z: <http://www.plzen2015.cz/cs/o-projektu/organizatori-tym>

narcismu" (viz obrázek 10: památník obětem narcismu²⁹). Umění pro mě není o žánru, ale o provedení - kvalitě. Je to pro mě spíš pocitová věc. Hodně ráda mám site specific, kdy věci vznikají pro to místo. Sdělení nemusí být jednoznačné, nevadí mi, když jsou tam skryté významy."

otázka č. 6 Existuje nějaký autor, někdo koho prostě obdivuješ/uznáváš ze sféry graffiti a street artu? Nebo nějaké konkrétní dílo, které tě zasáhlo?

"Obecně mám ráda sociální témata. Hodně mě zaujal třeba JR, konkrétně třeba jeho projekt "Woman are heroes" (viz. obrázek 4: *Woman are heroes*³⁰)

otázka č. 7 Setkala jsi se s tématem Graffiti nebo Street art v nějaké vzdělávací instituci, kterou jsi prošla? Myslím v rámci výuky nebo odborné přednášky.

"Pouze na Karlově Univerzitě, v rámci bakalářského oboru Studium humanitní vzdělanosti - měli jsme předmět "Soudobá vizuální tvorba", tak tam ano. Byl to výběrový nepovinný předmět a probírali jsem tam taková neakademická témata. V rámci výuky jsme třeba navštívili Crossclub v Praze Holešovicích. Předmět jsem si zapsala ze zájmu o okrajové záležitosti."

otázka č. 8. Myslíš si, že toto téma patří do výuky ve škole (střední škole)?

"Asi ano, setkávají se s tím častěji než s tím "starým uměním". Otázkou je, jak to uchopit...asi formou diskuse konfrontovat svoje postoje, názory. **Do jaké hodiny bys toto téma zařadila?** Do výtvarné výchovy určitě a pak do společenských věd k tématu otevřenosti společenského prostoru a svobodě vyjádření."

otázka č. 9 Jaká informace a jakou formou by tedy měla být během výuky studentům zprostředkována/předána?

"Určitě by to měla být diskuse, ne poučování a ten směr k veřejnému prostoru, bavit se o možnostech vyjádření, reagovat na to, co se děje ve světě. Uměleckou hodnotu bych řešila až jako druhotnou věc."

²⁹ KLUKHLUK: Památník obětem narcismu. *Facebook: KLUKHLUK* [online]. 2015, 1.5.2015 [cit. 2015-05-1]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/KLUKHLUK/photos/pb.870170173028814.-2207520000.1435624178./870436793002152/?type=1&theater>

³⁰ Woman are heroes: Kenya. *JR - Artist: Projects* [online]. 2015 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://www.jr-art.net/projects/women-are-heroes-africa>

otázka č. 10 Vidíš v tom i nějaká rizika? Co by se ve škole řešit nemělo?

"Není možné si to idealizovat, má to i svoje stinné stránky jako vše (vandalství)..., ale pro to bych to určitě nevyřazovala, naopak. **Co říkáš na názor některých graffiti tvůrců, že by se o graffiti nemělo nic psát, učit, apod. protože se tím devaluje ten původní obsah, ta jedinečnost zakázaného ovoce?**

"Nesouhlasím s tím. Myslím, že když se to řeší formou debaty, není to žádná institucionalizace. Oni (writeři) se vyjadřují ve veřejném prostoru, takže mám právo to řešit, je to legitimní. I knížky o graffiti považuji za legitimní. Myslím, že to nepatří do muzeí a galerií, ale na diskusi nevidím nic špatného. Oni jdou s kůží na trh, tak to musí akceptovat. Ale určitě je to hlavně o učiteli, jak daleko zajde."

otázka č. 11. Ty máš možnost ovlivňovat studenty skrz svoji práci... (vzdělávací programy k výstavám) Existuje nějaký program takto zaměřený?

"Teoreticky to možné je, ale ne, zatím jsme nic takového nerealizovali."

otázka č. 12 Dá se podle Tebe nějak definovat přínos tohoto umění pro společnost? A v čem naopak spatřuješ jeho nebezpečnost, škodlivost?

"Vnímám to hodně přes ten veřejný prostor, dobré je, že dělají něco, co je přístupné všem, není to zavřené v galerii, kam přijde jen určitý okruh lidí. A upozorňuje to na to, do jaké míry je ten prostor otevřený všem. Je to otázka, kdo má právo ten prostor okupovat (kdo si ho zaplatí?). Není tu jasná politika v umístování reklamy na historické budovy, neregulace billboardů. To mě štve. zároveň jsou tihle lidé i narušitelé veřejného prostoru, cizího majetku, je to takový souboj. To je ta odvrácená stránka. Ale líbí se mi, že mají i nějaká pravidla co se ctí, třeba respektovat historické budovy, jiné graffiti."

Rozhovor s Adélou Foldynovou, MA. byl pořízen 12.5. v Plzni, v prostoru DEPO 2015.

Mgr. et MgA. Roman Černík

"Pedagog a odborný asistent katedry pedagogiky na pedagogické fakultě ZČU v Plzni. Je aktivní na vysokoškolské půdě (aktivity dramatické výchovy a alternativní pedagogiky), v komunální politice (aktivity pod Stranou zelených) i veřejném kulturním prostoru (jeden z iniciátorů a předních tváří projektu Plzeň Evropské hlavní město kultury 2015 (EHMK 2015), aktivní členství v divadelních a performance skupinách). Na pedagogické fakultě vede ateliér dramatické výchovy. V době svého působení ve

funkci radního města Plzně pro kulturu výrazně zviditelnil některé otázky ohledně nevalného stavu nejen kulturní infrastruktury obce. Významně inicioval pozdější aktivity vedoucí k získání titulu EHMK 2015. Coby divadelník a performer stojí v čele skupiny kolem o.s. Johan (kulturní a sociální projekty), která přetvořila starou, již nepoužívanou nádražní budovu na Jižním předměstí v kulturní prostor Moving Station (Hemžící se zastávka) charakteru site specific s prostory pro divadelní a hudební performance a galerii výtvarného umění s příležitostnou kavárnou."³¹

otázka č.1 Myslíš, že tě nějak ovlivňuje fenomén graffiti nebo street art při tvé práci/tvorbě?

"Ne, určitě ne. Možná nějaké věci na hranici výstavy, ale jinak ne. V životě to vnímám spíš jako setkání s tímto druhem umění. Graffiti vnímám jako způsob vyjádření, jako akční umění."

otázka č. 2 Existuje nějaká velká autorita, někdo, kdo tě zásadně oslovil/oslovuje ze sféry graffiti a street artu?

" Mně asi nejvíc baví brněnský Timo - upozorňuje na věci, má názor...

Já v tomhle umění vidím dva proudy - seberealizaci a pak politické graffiti. To je vidět hodně v zahraničí - v Řecku, Berlíně, zeď kolem Gazy, nebo i Lublaň - Metelkova. V Plzni na těch legálních plochách jsou občas také zajímavé věci, ale spíš to vnímám jako testování technologie/techniky, spíš jako estetické sdělení."

otázka č. 3 Co říkáš na ilegální tvorbu, typické graffiti, tagování apod.? Co pro tebe znamená a jak to hodnotíš?

"Vnímám to jak o výkřiky, takové poznámky..., volání, hlasy osamocených nešťastníků, jako způsob dát o sobě vědět. Tady už to není, co bývalo kdysi v tom původním významu - označování nějakého teritoria. Vidím v tom ztracenost ve světě, upozornění na sebe... nic systémovějšího. Mám problém, když je to na nějaké ikonické stavbě/pamatce... ale zároveň rozumím tomu, že právě tam je to nejvíce provokující... myslím ale, že tohle by mělo mít své hranice, třeba kamenné části budov, ze kterých to pak téměř nejde odstranit, tam mi to fakt vadí."

³¹ Roman Černík. *Učíme se příběhy: Příběhy* [online]. 2015 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.ucimesepribehy.cz/stredni-pribehy/roman-cernik>

otázka č. 5 Jaká jsou tedy tvá kritéria kvality díla, které považuješ za "dobré"?

Existuje nějaké dílo, které tě hodně zasáhlo?

"Celkově spíš fandím lidem, kteří okupují ten veřejný prostor a vymezují se tak vůči třeba komerčním plochám, billboardům. Taky se mi líbí ataky do prostor, které zanikají... Třeba Jižák teď zase vypadá podle představ památkářů jako někdy v roce 1904... , předtím už měl svoje kouzlo i díky těm zásahům (graffiti). Konkrétní kritéria asi nemám, spíš je to ta chvíle, kdy to vidím, zvládnuté řemeslo, kouzlo, překvapení, charakteristika, kontrast... nemusí to být jasně definované, záleží na chvíli a místě, kde se s tím setkáš. A může to být třeba nějaký vtípek nebo poezie... Třeba mě baví plzeňské "kravičky", baví mě ta hra. Hodně mě oslovují ty Timovo věci - sdělení, věta..., nebo teď v Praze v Holešovicích obkreslené a vybarvené záplaty na silnicích - to mi připadá vtípné. Mám rád i polystyreny, dlaždičky, třeba oko ze zrcátek v Praze. Tady v Plzni se mi hodně líbí od Dáši Štrosové projekt "Skáču". Taky Památník obětem narcismu je dobrý... nebo na Světovaru dělalo sdružení Envic takové živé graffiti z mechu - to bylo moc pěkný."

otázka č. 6 Šel by ses podívat na graffiti nebo street art do galerie? Co říkáš na graffiti v galeriích?

"Asi bych se šel podívat. I když asi by se proměnil jazyk toho díla..., co z toho pak zbude,... karikatura, kombinace barev. Asi by záleželo, jak by byla udělaná celá výstava. Jako formu dokumentace o nějakém prostoru si to dovedu představit spíš... Jinak myslím, že to je docela fór s tím přenesením díla - přenést zeď do galerie nebo to zkopírovat na nějaký sádrokarton..."

otázka č. 7 Co považuješ na jiném výtvarném umění za "umělecké" , přitažlivé, kdy máš pocit že "je to ono"?

"Když mám osobní zkušenost, je dobrá chvíle, funguje kontext, je v tom překvapení, vzbuzuje to otázky, je znát řemeslná zdatnost, nápad, přesah. pak jsem schopen o tom přemýšlet anebo projdu, nevšímnu si. Souvisí to určitě se stavem člověka, s preferencí stylu."

otázka č. 8 Existuje nějaká paralela se street artem nebo graffiti v tom, co děláš?

"Paralelu vidím v komunitním umění a site specific věcech - v tom smyslu zaměření tohoto druhu umění. Pak si vzpomínám na jeden rezidenční pobyt jednoho

francouzského umělce Silvana, který tu dělal akční malbu a v tom bych viděl paralelu i technickou."

otázka č. 9 Použil jsi někdy tohle téma ve výuce nějakého předmětu?

"Použil, ale spíš jako námět, jako otázku nějakého gangu, trestu..."

Potom v předmětech Vybrané kapitoly z moderního divadla a Teorie a praxe komunitního divadla - tam v rámci tématu pouliční umění a dosah umění."

otázka č. 10 Mělo by toto téma být součástí výuky? A pokud ano, proč?

"Určitě ano. Ale tohle umění se rozvíjí od 60. let, je to krátká doba na to, aby se dostalo do učebnic. Záleží na vůli a ochotě učitele, systém to brzdí.

Člověk by měl mít schopnost porozumět tomu, co je kolem něj..., když tomu nerozumí, tak ho to trápí, necítí se dobře, nebo ho to irituje jako třeba kašny na náměstí... Kdo nezná současné výtvarné umění, tak tomu ani nemůže rozumět. Je to jako s cizím jazykem - musím umět rozeznat ten jazyk, znát slovíčka, porozumět tématu, pak teprve pochopím třeba vtíp nebo báseň... V tom vidím důvod toho, proč se lidem líbí ty hrozné kýčovitě sochy, co jsou teď rozmístěné po městě³², protože to nijak neprovokuje, netrápí je to, vidí "pand'uláka" a jsou spokojení, protože ho rozeznají, není na tom nic komplikovaného."

otázka č. 11 Kam bys takové sdělení zařadil, do VV nebo jiných předmětů?

"Určitě do výtvarné výchovy, do občanské výchovy, v průřezových tématech - mediální výchova (bilboardy x graffiti), člověk a životní prostředí. Myslím, že je to i o odvaze učitele, o jeho aktivitě, nasazení."

otázka č. 12 Jaká informace by tedy měla být během výuky studentům zprostředkována/předána?

"Slovník, základní znaky. Pak určitě etická stránka tohoto způsobu vyjadřování. Měly by být nějaké hranice - zodpovědnosti, smyslu. řešit otázku společenských hodnot. Kdy je důvod porušit ty hranice. Udělat to třeba jako téma formou projektu."

³² pozn. a. autorkou zmíněných soch je Čechokanaďanka Lea Vivot

Myslíš, že je nějaký důvod o tomto tématu vůbec nemluvit, nezařadit jej do výuky?
"Ne, rozhodně je potřeba vytvářet prostor, nedělat tabu. Zakazování a nařizování nemá efekt."

otázka č. 13 Zúčastnil ses někdy nějaké vzdělávací akce o graffiti, workshopu o graffiti?

"Ano, workshopu. A moc se mi to líbilo :)"

otázka č. 14 Jaká byla motivace pro to otevřít graffiti prostor Jižáku (Moving station), byl to takový jam (v r. 2010). Jaké byly cíle této akce?

"Chtěli jsme ukázat, že dům má nějakou specifickou roli. Ta zeď už byla poničená a navíc obsahovala i různé rasistické výkřiky. Ale hlavně jsme chtěli ukázat, že to tu může k něčemu být. Chtěli jsme umožnit i takové setkání, kde se ty různé party můžou potkat, dojde třeba k jejich propojení, sdílení... a k tomu tam také došlo. To, co tam vzniklo, dlouho vydrželo bez poničení, což vnímám jako důkaz toho, že existuje nějaký vzájemný respekt."

Rozhovor s Mgr. et MgA. Romanem Černíkem byl uskutečněn pomocí Skypu dne 30.5.2015.

Matyáš Vorda

Muzikant, sympatizant graffiti, v minulosti aktivní tvůrce graffiti, věk 25 let. Matyáš je bubeníkem Plzeňské underpopové partičky Mandrage. V roce 2010 odmaturoval na gymnáziu Františka Křížíka v Plzni. Na bicí hraje od devíti let. hrál Od jedenácti let hraje na bicí a v roce 2001 založil s kamarádem Víťou Starým skupinu Mandrage. Hraje také v kapelách Super Tuzex Bros a Burlesque CZ a vystupuje jako DJ Dead Sailor. V minulosti spolupracoval s rytmickou skupinou Muerta Mente.³³ Říká o sobě, že z respektu k opravdovým writerům by se sám writerem nikdy nenazval.

otázka č. 1 Jak jsi se dostal k tomuto typu tvorby - street art a graffiti?

"Přes Hip Hop a skate, to jde ruku v ruce s graffiti. Hlavně mě bavilo malovat. První kontakt s opravdovými writerama jsem zažil ve skate parku v Doudlevcích na jednom

³³ Mandrage: Členové. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-05-30]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Mandrage>

graffiti jamu, tam jsme je viděli při práci, začali jsme se bavit, pak spolu chodit do hospody a stali se z nás kamarádi. Nejvíc mě překvapilo, jaký jsou to vlastně "normálníci", z toho jsem byl až zaskočený. Měli jsme tehdy představu, že writeři jsou "vystajlovaný hustý kluci s kapucama na hlavě", ale byli to úplně normální lidi, nenápadný, nejmíň výrazný... Třeba jeden už starší pán s brýlemi. To pro mě bylo velký prozření. Zajímala mě hierarchie ve sprejování, v 90. letech to byly gangy, který spolu fakt bojovaly. Ty lidi se opravdu prali, třeba když někdo někomu přejel nějaký peace. Teď je tam taky rivalita, ty partičky (crew) se nenávidí, jedny nenávidí a s druhýma jsou kamarádi, ale není v tom žádná logika.

Mně to bavilo na legálních stěnách, v klidu, bavilo mě to výtvarno, ale proto bych o sobě ještě neřekl, že jsem writer, neprožívám to tak. Ti zapálení writeři to berou hrozně vážně, třeba šetří na to, aby jeli někam do zahraničí a tam udělali nějaký piece. Jeden můj známý takhle letěl do Japonska, měl tam domluvený kontakt, ten ho vzal do metra, všechno mu ukázal, upozornil na kamery, řekl, kolik má času... On tam bydlel v takovém hrozném hotelu, pak měl pocit, že už to zvládne sám, ale něco nezvládnul a pak ho na tom hotelu přišla zatknout zásahovka. V Japonsku se to bere hodně vážně, jsou to drahý nový vlaky... je za to vězení... On to věděl, tak utekl bos oknem, aby se dostal na letiště dřív, než po něm vyhlásí pátrání. To mi připadá úplně šílený a ti lidi to fakt berou takhle vážně, žijou tím."

otázka č. 2 Existuje nějaká velká autorita, někdo, kdo tě zásadně ovlivnil nebo někdo, koho prostě jen hodně uznáváš ze sféry graffiti a street artu?

"Třeba Logan, dělá takové dlouhé zdi s komiksovými výjevy. Z české scény mě hodně bavil Piano (viz obrázek12: PIANO 33 a ostravské GRAFFITI)³⁴, ten je z Ostravy. On už to nedělá, ale má dobrou techniku, je to takové plastické jako 3D. Pak mě hodně baví Herakut (viz.výše kapitola 4.1.). Líbí se mi Obey (viz.výše kapitola 4.1.), ale to jsou plakáty. A hodně se mi líbí ten film o Banksym (viz.výše kapitola 4.1.) - Exit Through the Gift Shop, ale nevím, co si o tom mám myslet, vůbec o Banksym. Je to dobrý, ale celý mi to připadá až neskutečný a je pro mě nepochopitelný, že zrovna tenhle jeden člověk (nebo možná je to skupina lidí, to nikdo neví...) je tak populární. Banksyho zná i moje babička a na tržnici si můžu koupit tričko s jeho motivem... Je to pro mě trochu červená knihovna, až moc romantický."

³⁴ *Les idées salvatrices: blog.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-05-30]. Dostupné z: <http://idee-salvatrice.blog.cz/f>

otázka č. 3 Setkal ses ve škole s nějakými informacemi o tomto typu umění - myslím o street artu, graffiti, třeba o historii tohoto druhu tvorby nebo využitím nějaké techniky? Potkal jsi tam nějakou autoritu, která by tě "zasvětila"?

"Ne, ve škole ne. Mně učil jeden plzeňskej graffiták, učil mě hlavně jak zacházet se sprejem."

otázka č. 4 Co říkáš na ilegální tvorbu, typické graffiti, tagování apod.? Co pro tebe znamená a jak to hodnotíš?

"Já mám rád tagy, fakt se mi hodně líbí. Protože mám rád písmo. Jinak to ale neřeším, vidím to, líbí se mi to nebo nelíbí. Samozřejmě je to porušování zákona a ti lidi to vědí, není dobrý si to idealizovat, oni jsou si schopný i vzájemně dělat fakt hrozný věci, je to pro ně reklama, akorát za ni neplatí. Je to značkování, jde o to mít to všude - v tramvaji, na střeženém místě." **Je v tom tedy určitá teritorialita?** Jo, rozhodně. Vůbec nejde o to mít to hezké, ale mít to tam, aby si někdo jinej řekl, tak ten je fakt hustej, on to má i tady... Možná teď nová generace to tak neřeší, nevim... Zároveň všichni chtějí být nejlepší. Uznávám je, ale můžou za tím být i nějaký komplexy, třeba neměl ten týpek kamarády nebo měl jiný problémy... třeba znám jednoho autistu, co takhle maluje, nic neříká, s nikým nemluví, jenom maluje to svoje. Ale respektuju je, nechtěl bych, aby to vyznělo, že je nějak odsuzuju a mluvím o nich s despektem. Ale já to takhle nemám. Pro mě je to moc animální, chybí mi v tom "otevřená mysl". Jo a taky se scházejí lidi svýho druhu - ti co lepší polystyreny s těma co zase lepší polystyreny, tageři, atd."

otázka č. 5 Jaká jsou tedy tvá kritéria kvality díla, které považuješ za "dobré"?

"Já to mám hodně popově - buď se mi to líbí nebo nelíbí. Ale writeři neřeší jestli se jim to líbí nebo nelíbí, trestá se plagiátorství, třeba i tak, že zbijou toho, kdo kopíruje. Hodnotí se progres, originální rukopis. Jinak je to džungle, neexistují žádná autorská práva."

Zmínil jsi, že se ti líbí tagy - co se ti na nich líbí?

"Písmo, to mě baví víc. Když je to hezky napsaný, líbí se mi čistý jednoduchý věci až logovitý. Taky v tom existuje hodně klišé až kýčovitých věcí - korunky, šipky, vykřičníky. Mně se tohle líbí, líbí se mi kýčovité umění, baví mě jasnej kýč a baví mě to právě i v graffiti. Baví mě na tom, když to ten autor používá záměrně, když o tom ví, že je to kýč a schválně to tam dá. Je v tom nadhled, umí si z toho (ze sebe) dělat srandu."

Třeba ta korunka, ta je hodně profláknutá." **Tu používal už Jean Michel Basqiat ve svých obrazech.**

"Tak to jsem nevěděl. Já jsem viděl jenom ten film o něm. No a tohle by se klidně mohlo učit ve škole, ty informace kolem toho, ty historický souvislosti."

otázka č. 6 Co říkáš na graffiti v galeriích? Šel by ses podívat na takovou výstavu?

"Neuráží mě to, asi bych tam šel. Třeba Pastu (viz. výše kapitola 4.2) znám osobně a je mi blízký tím myšlením, že to bere tak čistě, prostě jako umění."

otázka č. 7 Co považuješ na umění za "umělecké", přitažlivé, kdy máš pocit že "je to ono"?

"Když to není dělané bez rozmyslu. Je to o člověku, který to dělá, když to dělá s tím záměrem, že je to umělecké dílo. Má to obsah, i když divák tomu nemusí rozumět. To je podobný jako v muzice. Když někdo přijde a bouchne do činelu, kterej má pořád stejnej zvuk, jen tak, tak to je prostě rána do činelu, není to umění. Když to ale udělá nějaký třeba jazzový muzikant a uslyším to na jeho desce na závěr a bude to trvat třeba 15 vteřin než to dozní, tak on to tak chtěl, udělal to záměrně, je to umění."

otázka č. 8 Věnuješ se ještě nějaké vizuální tvorbě?

"Maluju, baví mě písmo, kaligrafie, kompozice a celkově mě baví vymýšlet jak to udělat."

S mojí přítelkyní děláme grafiku, grafický design."

otázka č. 9 Mělo by se téma graffiti řešit ve škole? Jestli ano, tak v jaké výuce a jakou formou? Kdybys byl učitel, jak bys to pojal?

"Učil bych je to řemeslo, ať ví, jaká to je práce, jak se zachází se sprejem..."

Ve výtvarce? "Jasně, určitě ve výtvarce. Ale to okolo, to je mafie, to není do školy. Oni vědomě riskují, je to adrenalin, ale není možný dávat je za hrdiny, vlastně jsou to kriminálníci, dělají si i podlý věci navzájem, což je všem zatajené, to nikdo neví. Akorát tolové to tak nedělají, ale ti nejsou v "gangu".

otázka č. 10 Jaké informace by se tedy měli studenti v rámci výuky dozvědět?

"Určitě o těch osobnostech, historii, kontextu. Učitel by měl vysvětlovat ty věci vždy z určitého úhlu pohledu - např. z hlediska kaligrafie je tohle nedokonalé, ale z jiného

hlediska to může být stejně zajímavé (mít svoji hodnotu právě v té subkultuře třeba tím umístěním, velikostí...), umět se na to podívat z různých hledisek. Neměl by být dogmatický, prosazovat svůj názor ve smyslu tohle je dobrý, tohle je špatný. To nemám rád teda v ničem a dávám si na to hroznej pozor, abych já takový soudy neříkal. Ten učitel by je měl naučit ty věci umět nahlížet z různých úhlů pohledu."

Uvítal bys kdyby se tohle téma probíralo ve škole v době, kdy ses o to nejvíc zajímal a jak by mělo být pojaté?

"Určitě jo. Bavila by mě ta diskuse - co si o tom kdo myslí, konfrontace názorů jak pojímat veřejný prostor. Mohlo by to být i v rámci teorie ve výtvarce s přelivem do občanky - tam třeba řešit legislativu, ekonomické zájmy. Přijde mi dobré to propojení. To jsem nikdy nechápal, proč jsou ve škole předměty oddělené a to co se teď učíme v dějepisu se třeba za půl roku učíme v literatuře..."

otázka č. 11 A kdy myslíš, že je taková vhodná doba, vhodný věk pro tohle téma?

"No, od té doby, co je to zajímavá. Tak třeba 12, 13 let ...Když už na to mají nějaký názor. Pro mě to bylo v té době "cool" téma."

Otázka č. 12 Proč o tom vlastně učit, co je tím argumentem pro? Dá se nějak definovat prospěšnost tohoto typu tvorby?

"Kdyby to nebylo, byla by to nuda.:) Protože je to umění jako jiné druhy umění, akorát tohle je ilegálně provozovaný teď podle zákonů, který platí. Třeba to někdy bude jinak."

A dá se mluvit to umění? "Pro mě jednoznačně ano, to je pro mě stejný jako že hra na kytaru je muzika. O tom ostatním rozhoduje divák/posluchač. On si určuje, jestli je to umění nebo ne, jestli se mu to líbí nebo ne a chce se na to dál dívat nebo poslouchat. A to, že je to graffiti, to je pro mě jenom nějaký jmenovatel. Stejně třeba jako za komunistů punková muzika - taky byla zakázaná a taky je jasný, že to je muzika/umělecký projev."

Otázka č. 13 Existují nějaká rizika, čeho by se měl ten učitel vyvarovat, když o tom bude chtít učit? Důvod proč se tomu tématu úplně vyhnout?

"Neměl by dělat ze svého názoru obecnou pravdu, ale to je stejný jako v jiných předmětech. Akorát tady je to riziko, že o tom není tolik dostupných informací a ty děti si to nemají kde ověřit nebo ne tak snadno jako jiné informace. Další riziko vidím v šíření různých mýtů a klišé, takže by měl sdělovat jenom ověřené informace, ne lži, neidealizovat si to, nedělat z graffiti'áků hrdiny a ne takový to levičáctví, že všechno je

všech a oni chudáci nemají kde sprejovat, takže na to vlastně mají právo. Dovedu si představit třeba nějakou nadšenou alternativní učitelku, jak to takhle vykládá a to mi přijde nebezpečný, protože takhle to není. Ti lidi ví, že porušují zákon, dělají to vědomě a líbí se jim to. Účelem graffiti je mít to všude, není to moc "duševní", dělá se to často bezmyšlenkovitě. Taky se nenávidí graffit'áci, kteří vyšli z anonymity, oni nechtějí publicitu, nechtějí výstavy, to je jejich krédo. Když to někdo poruší, tak je to špatně. Spousta jich ani nemá rádo legály, o legály stojí lidi jako jsem já - prostě chtějí malovat. Ty lidi o tom moc nepřemýšlí, dělají jen reklamu sami sobě, jsou ješitní, nafoukaní, je to egoismus."

otázka č. 14 Zúčastnil ses někdy workshopu o graffiti?

"Ne, jen graffiti jamů, a to jsem se spíš díval."

otázka č. 15 Co pro tebe znamenají graffiti jamy, řekl bys, že je to kulturní akce (g.j.)? Pokud ano, co je na tom podle tebe kulturního? :) Měly by zůstat "ilegální" popř. pro uzavřenou komunitu lidí, nebo spíš veřejné, otevřené všem?"

"Je to dobrý, je zajímavý vidět lidi, kteří chtějí být viděni, při práci, to tvoření... kolikrát je to zajímavější než ten výsledek potom. Je to o.k. nikdo nikoho nenutí aby tam šel. "

Rozhovor s Matyášem Vordou byl pořízen 27.4.2015 v Plzni.

Mgr. Robert Hořínek

Učitel výtvarných předmětů a dějin umění na Integrované střední škole živnostenské v Plzni. Studoval na ZČU v ateliéru Borise Jirků. Sám je aktivním umělcem, zapojuje se do kulturního dění v Plzni na poli výtvarné kultury, zúčastnil se akcí ve Fresh air gallery nebo akce Graffiti jam 2010 v areálu bývalého pivovaru Světovar.

otázka č. 1 Jak jsi se dostal k tomuto typu tvorby, ovlivnil tě street art nebo graffiti v tom, co teď děláš? Popř. který druh více (s.a. nebo graffiti)?

"Původně mě graffiti vůbec nezajímalo, ale pak jsem viděl kresby Martina Káni na (AVU) - obří figury sprejem podle modelu, obří kresby s nezaměnitelným rukopisem tohoto století (sprej). Graffiti jsem v té době bral jako vandalství. Můj spolužák pak začal pracovat se sprejem, tak jsem to pak zkusil taky. Sprej byl pro mě zajímavé médium typické pro tohle století. Teprve pak jsem si začal graffiti víc všimat. Maloval

jsem na kartony, pak na plátno a teď mě zajímá i ta ulice, tzn. stěna, veřejný prostor a zajímám se o street art. Rád bych využil i tuhle možnost vyjádření, samozřejmě na legální plochy, jsem výtvarník."

otázka č. 2 Existuje nějaká velká autorita, někdo, kdo tě zásadně ovlivnil nebo někdo, koho prostě jen hodně uznáváš ze sféry graffiti a street artu? Označil bys ho/ji za umělce/umělkyni?

"Z minulosti určitě Martin Káňa jako taková prvotní inspirace.

Spíš se mi líbí různé techniky - ta gesta, ta energie těch věcí, které vidám, i tagy, některé expresivní věci, vrstvení - to je taky zajímavý vizuální prvek... Obecně sleduju street artovou scénu, oslovuje mě, když to má poselství, vtip. Konkrétně se mi líbí třeba Masker (*viz.výše kapitola 4.2*) - vyšel z graffiti scény, ale má svůj svébytný styl. Nebo Point (*viz.výše kapitola 4.2*), jeho objekty 3D. A samozřejmě se mi líbí i Banksy - pořád pracuje, je aktivní, je vidět politická motivace v jeho dílech, je hodně aktuální tím, co říká. Jeho technika není těžká, to není tak těžké vyřezat šablonu, ale je originální těmi nápady, přijde mi hodně konceptuální. Pořád nikdo neví, kdo to je, stále skrývá svoji identitu. myslím si, že je to výtvarník, že má vzdělání v tom oboru. Jo a určitě i J.M. Basqiat - ten je pro mě syntézou writerského stylu a vizuálně expresivní malby, používal písmo, symboly, barvy. Líbí se mi, že jeho malby nejsou prvoplánově pěkné a je zajímavější i tím svým původem, v jeho tvorbě se projevují ty jeho afroamerický kořeny."

otázka č. 3 Máš vzdělání v uměleckém oboru, učil ses na některé ze škol o tomto typu umění - myslím o Street artu, Graffiti, něco o historii tohoto druhu tvorby nebo nějaké techniky? Potkal jsi tam nějakou autoritu, která by tě "zasvětila"?

"Ne. To bylo výsledkem mého zájmu, že člověk šel a hledal.

Možná proto, že jsem to nezažil a přišlo mi to dobrý, tak proto to učím já svoje žáky.:"

otázka č. 4 Co říkáš na ilegální tvorbu, typické graffiti, tagování apod.? Co pro tebe znamená a jak to hodnotíš? Je to umění???

"V 70-80% to není umění a nevnímám to tak, ale vnímám to jako přetlak se výtvarně vizuálně graficky vyjádřit, takhle to vnímám. Ve 20% to zastupují výtvarníci - má to hlavu a patu a vizuální přitažlivost. Pro mě je to inspirace, i když je to "špatný tag",

stejně jako skvrna někde na zdi třeba. Vnímám tu energii těch věcí, i když nejsou povedený, můžou být zajímavý a může to být rozteklá barva, roztavená zdeformovaná popelnice..."

**otázka č. 5 Jaká jsou tedy tvá kritéria kvality díla, které považuješ za "dobré"?
Jak poznáš, že tohle je umění a tohle už ne, kde je ta hranice?**

"Tak, že to u člověka vzbudí emoci a ví, že už podobnou emoci před nějakým dílem zažil... a nebo ví, že ten, kdo to dělal, je známý výtvarník.:")

Je to technicky propracovaný nebo to má nosnou myšlenku, vtip. I určitá náhoda v tom hraje roli, to že se to třeba někde rozteče a je to zrovna dobrý. Má to energii, která se mi líbí, je to vizuálně čistý.

Záleží i na subjektivní náladě, citlivosti v ten daný okamžik, je to otázka vnitřního nastavení, pozornosti, citlivosti. Takže hodnotit kvalitu je dost subjektivní věc... Taky člověk, kterej nikdy nadržel sprej nebo tagovací fix, neví jaký to je, co to médium dělá."

otázka č. 6 Chtěl bys raději vystavovat svá díla v galerii nebo bys raději, aby byla všem dostupná na ulici? A co říkáš na graffiti v galeriích? Šel bys na takovou výstavu?

"Galerie je pro mě vytržení z normálních prostor, chodí se tam za uměním. A maluju na plátno.... Spíš jde podle mě o možnost, když bude možnost dělat venku (legálně), budu dělat i venku. Jinak jsou s tím ale větší potíže, člověk třeba nesmí vnímat, že tam jsou lidi.... Je to určitě těžší pro někoho a pro někoho jinýho je to zas přirozené prostředí.

Graffiti v galeriích mi nevadí, nijak mě to neuráží, naopak. Asi takhle lidi spíš pochopí, že štětec a sprej jsou rovnocenná média. A naopak mě baví vidět i jiné výtvarné umění na ulici."

otázka č. 7 Co chceš sdělit svým uměním? Co chceš, aby diváci prožívali před tvými obrazy?

"Mě baví hrát si... Když udělám realistickou kresbu, tak lidi kolem říkají : "Jé, to je krásný, ty umíš tak pěkně kreslit!", no a mě baví to tak nedělat. Radši to udělám jinak nedokonale, aby lidi museli o tom obraze přemýšlet, co to je, jestli tam vůbec něco je... Třeba proč nějaký flek je umění. Snažím se je přimět přemýšlet o tom, co mají kolem sebe. Lidi moc vizuálně citliví nejsou. když je to dílo pak na výstavě, tak se nad tím

snaží přemýšlet, protože to má přece nějaký důvod, že je to na té výstavě. A baví mě představovat sprej jako médium rovnocenné štětcí."

otázka č. 8 Učíš o tomhle druhu umění. Co o tom učíš a jaké jsou cíle té výuky? (Technika nebo nějaký přesah...?) Jakou formou to děláš, co se ti osvědčilo?

"Cílem je představit to vedle klasického umění, o kterém se učí v dějinách umění, aby znali i tu současnou alternativu v podobě street artu. V dějinách umění se o tom obecně moc neučí, ale je to všude kolem nás. Dalším cílem je, aby si z toho mohli vzít ten výtvarný jazyk. A taky se tím snažím nabourat jejich představy o umění. Takže je to takové doplnění, obohacení znalostí a výtvarného slovníku.

Učím dějiny umění, ale tam pro to není prostor, tak to učím jako součást Písma, Výtvarného ateliéru a Výtvarné přípravy. Učím techniku i teorii - zadám referát a jí ho pak doplním přes ukázky. Nezatěžuju je moc historií, spíš se je snažím zaujmout těma zajímavýma věcmi. Je to takové oživení té výuky. Když se to daří dotáhnout do konce, tak výstupem je pak tvorba šablony, kterou můžou i aplikovat na zeď. Máme na školní zahradě takovej objekt, kde to můžou zkusit) nebo v rámci takovejch akcí jako je graffiti jam, jako si pořádala ty. Po praktické stránce myslím, že ta práce se sprejem skutečně může obohatit ten výtvarný slovník."

Myslíš, že to přináší i nějaká rizika předkládat studentům graffiti a street art jako umění? Mluvíš i o stinných stránkách tohoto svébytného vizuálního projevu?

"Graffiti beru jako součást street artu, ta věc má určité vizuální kvality. Stylů je strašně moc i v graffiti, ale ta struktura už je popsána, jak se to všechno dělí, co se z čeho vyvinulo..."

Vždycky zmíním, že jinak vypadá podpis na zanedbané betonové ploše a jak jim to připadá na historické budově. I venku jim pokládám takové otázky. Oni to většinou už znají, ví, že je to trestný čin, vandalství, že je to nelegální a jsou za to pokuty... Pak spíš navážu, že jsou legální plochy, přední světoví umělci..."

otázka č. 9 Zúčastnil ses někdy workshopu o graffiti nebo jsi ho sám vedl?

"Já ne. Já jsem ho pak až vedl.:) To byl ten na tom graffiti jamu na Světovaru, jak jsi pořádala, pak ještě v rámci Arabfestu - pro veřejnost, tam jsem pozval i svoje studenty, protože to byla jedinečná příležitost si něco zkusit, využít prostředky, které byly k dispozici. Mohli si vyzkoušet sprejovat i práci se šablonou."

otázka č. 10 Co pro tebe znamenají graffiti jamy, řekl bys, že jsou to kulturní akce? Měly by zůstat "ilegální" popř. pro uzavřenou komunitu lidí, nebo spíš veřejné, otevřené všem?

"Myslím, že se to dá dělat na všech úrovních a na všech to funguje. Myslím, že je to skvělá věc, kde si lidi můžou osahat to médium spreje nebo třeba tagovací fixy.

Rozhodně to je kulturní akce. Je to interaktivní, lidi se dostávají k té podstatě, výtvarně se vyjadřují. A největší přínos je vzít si ten sprej do ruky a zkusit si to, jaká je to práce."

otázka č. 11 Mělo by se o graffiti a street artu učit ve škole?

"Může a nemusí, nevnímám to jako nutnost, je toho spousta o čem učit. Jako podstatné to vnímám pro umělecké obory nebo jinak výtvarně zaměřené obory."

Rozhovor s Mgr. Robertem Hořínkem byl pořizen 25.2. 2015 a doplněn 26.5.2015 v Plzni.

7.4 Výstupy - zodpovězení výzkumných otázek

- 1) Je graffiti a street art legitimní druh výtvarného umění?
- 2) Je tomuto tématu věnován prostor ve vzdělávacím systému?
- 3) Mělo by se toto téma probírat ve škole? Na jaké škole, jakým žákům/studentům? (obor, věk)
- 4) Jaké informace o graffiti a street artu by měly být studentům sděleny a jakou formou? Do jakých výukových předmětů by měly být tyto informace vřazeny?
- 5) V čem spočívá prospěšnost, jedinečnost graffiti a street artu pro studenty/ pro společnost? Proč o tom mluvit/učit ve škole?
- 6) Existují nějaká rizika? Jak o tom nemluvit nebo o čem raději nemluvit?

Ad1) Je graffiti a street art legitimní druh výtvarného umění?

Všichni dotázaní se o tvorbě graffiti a street artu vyjadřovali jako o umění. Všichni, kromě Adély Foldynové, také uvedli uvedli, tento druh umění v galeriích je nijak neuráží, dokonce by se přišli podívat na výstavu graffiti do galerie, tedy do oficiálního prostoru určenému umění, což mi připadá příznačné pro označení graffiti a street artu jako druhu výtvarného umění. Robert Hořínek to dokonce vidí jako prospěšnou věc pro společnost, jak toto umění přiblížit širší společnosti a ukázat, že sprej je médium

rovnocenné štěpci. Adéla Foldynová naopak uvedla, že neuznává graffiti v galeriích či muzeích, protože je to umění svého druhu a má své kouzlo právě v kontextu s prostředím/městem, ulicí, umístěním do galerií se institucionalizuje.

Uměleckost díla:

V rámci tohoto okruhu jsem řešila, co je to "uměleckost" díla, podle jakých kritérií se toto hodnotí. Z rozhovorů vyplynulo, že každý má svá vlastní subjektivní kritéria kvality, podle kterých hodnotí "uměleckou hodnotu díla", přičemž některé kategorie se objevily opakovaně. Zmiňovány byly tyto kategorie: technika, technické provedení, kompozice, výraz, názor, moment překvapení, nápad, emocionální prožitek - pocit libosti, možná inspirace pro vlastní dílo, energie, kontext a komunikace s místem provedení.

Zde uvádím části výpovědí, které se této kategorie týkají:

Roman Černík: *"Graffiti vnímám jako způsob vyjádření, jako akční umění."*

" Mně asi nejvíc baví brněnský Timo - upozorňuje na věci, má názor..."

"Když mám osobní zkušenost, je dobrá chvíle, funguje kontext, je v tom překvapení, vzbuzuje to otázky, je znát řemeslná zdatnost, nápad, přesah, pak jsem schopen o tom přemýšlet anebo projdu, nevšímnu si. Souvisí to určitě se stavem člověka, s preferencí stylu."

Adéla Foldynová: *"Vztah k okolí. Ne tagování na historické budovy. Ohleduplnost k okolí... promýšlet sdělení vůči divákům a může to být i provokace... Pro mě je tohle hodně důležité - zasazení té věci do místa, jako když na výstavě špatně umístím obraz, tak nevynikne. Třeba s Julianem jsme hodně řešili barvy (žlutá, šedá, zelená, růžová). Důležitý je kontext - estetický, místní, technický... Musím vidět, že o tom autor přemýšlel."*

Matyáš Vorda: *"Pro mě to jednoznačně je umění. To je pro mě stejný jako že hra na kytaru je muzika. O tom ostatním rozhoduje divák/posluchač. On si určuje, jestli je to umění nebo ne, jestli se mu to líbí nebo ne a chce se na to dál dívat nebo poslouchat. A to, že je to graffiti, to je pro mě jenom nějaký jmenovatel. Stejně třeba jako za komunistů punková muzika - taky byla zakázaná a taky je jasný, že to je muzika/ uměleckej projev."*

Vztah k tagům:

Všichni dotázaní zmínili, že neuznávají ataky ve smyslu sprejování na historické budovy (zejména tagy) a považují je za vandalismus. V této tendenci vidím spíše

příklon ke street artu, který má svou čitelnou a srozumitelnou výpovědní hodnotu oproti tagům či piecům. Zároveň ale projevili pochopení pro sprejování/tagování na hodně viditelných veřejných místech. Julian zdůraznil svůj odklon od graffiti k mural art, tedy legální tvorbě na stěny ve veřejném prostoru z důvodu větší otevřenosti, srozumitelnosti a dostupnosti svého díla pro všechny.

Zde uvádím části výpovědí, které se této kategorie týkají:

Adéla Foldynová: *"Tagy považuji za egoismus...tomu místu to nic nepřidá."*

Matyáš Vorda: *"Každý to chce mít všude, kde to jde. Ale já mám tagy rád, protože se mi líbí písmo, mám rád čistý až logovitý věci a zároveň mě baví, když je to až kýčovitý a vidím, že to ten autor udělal záměrně, třeba korunka, vykřičník."*

Roman Černík: *"Vnímám to jako výkřiky, takové poznámky..., volání, hlasy osamocených nešťastníků, jako způsob dát o sobě vědět. Tady už to není, co bývalo kdysi v tom původním významu - označování nějakého teritoria. Vidím v tom ztracenost ve světě, upozornění na sebe... nic systémovějšího. Mám problém, když je to na nějaké ikonické stavbě/památce... ale zároveň rozumím tomu, že právě tam je to nejvíc viditelné a provokující."*

Robert Hořínek: *"V 70-80% to není umění a nevnímám to tak, ale vnímám to jako přetlak se výtvarně vizuálně graficky vyjádřit, takhle to vnímám. Ve 20% to zastupují výtvarníci - má to hlavu a patu a vizuální přitažlivost. Pro mě je to inspirace, i když je to "špatej tag", stejně jako skvrna někde na zdi třeba. Vnímám tu energii těch věcí, i když nejsou povedený, můžou být zajímavý a může to být rozteklá barva nebo třeba roztavená zdeformovaná popelnice..."*

Z daných výpovědí tedy vyplývá, že všichni odpovídající obecně považují graffiti a street art za legitimní součást světa výtvarného umění, v rámci tohoto druhu vizuálního zobrazení a jeho dalších forem však mají určité osobní preference, na základě kterých přiznávají dílu jeho větší či menší uměleckou hodnotu či naopak zbytečnost, nehodnotnost.

Ad2) Je tomuto tématu věnován prostor ve vzdělávacím systému?

Z rozhovorů vyplynulo, že žádný z dotazovaných se s informacemi o graffiti či street artu neseťkal v rámci svého běžného vzdělávání na ZŠ či SŠ jako příjemce tohoto vzdělávání. Během vysokoškolského studia se s informacemi tohoto druhu setkala Adéla Foldynová a to v rámci výběrového nepovinného předmětu na univerzitě, tedy jako s okrajovou záležitostí. Robert Hořínek uvedl, že se s tímto uměním setkal již jako

s přeneseným do akademické výtvarné tvorby, kterou byly velkoformátové kresby sprejem výtvarníka Martina Káni.

Naopak nyní jako nositelé informací ve vzdělávacím systému či na poli kultury vidí předávání takových informací jako smysluplné a zprostředkující bližší porozumění dané problematice. Z neverbálních projevů dotázaných při pokládání otázek směřujících k této osobní zkušenosti, jsem u vnímala až jakousi lítost, že se s tímto tématem nesečkali v rámci běžného vzdělávacího systému.

Z uvedených osobností s daným tématem aktivně a pravidelně pracuje Robert Hořínek, který jej využívá v předmětech Písmo, Výtvarná příprava a Výtvarný ateliér, tedy ve své pedagogické činnosti. Do vzdělávacích institucí, ale i mimo ně přináší svoje umění mural art Julian Vogel. Jeho práce spočívá ve workshopech, jejichž cílem je společná tvorba komunikující zpravidla důležité sociální poselství, nejčastěji poselství míru.

Ad3) Mělo by se toto téma probírat ve škole? Na jaké škole, jakým žákům/studentům? (obor, věk)

V otázce, zda toto téma zařadit do výuky panovala shoda, toto téma by mělo být zařazeno do výuky, odpovědi se liší pouze v dílčí otázce věku a odbornosti školy. Další podmínkou do zařazení do výuky je i odvaha, otevřenost, informovanost, objektivita a vizuální citlivost pedagoga, který by takovou výuku vedl.

Argumenty pro zařazení téma graffiti do výuky:

Doplnění znalostí k dějinám umění o to, co se děje v současnosti, seznámení s novým médiem (sprej, fix), upozornění na výtvarné kvality graffiti a street artu jako na protiváhu k jeho společenskému nahlížení jako trestné činnosti (není to jen vandalství), student tak získá ucelený obraz o celkové problematice graffiti a street artu, dovednost nahlížet tuto problematiku z různých úhlů pohledu, obohacení výtvarného slovníku, inspiraci pro vlastní autorskou tvorbu (móda, malba, ...), uvědomění si veřejného prostoru, jeho využívání/zneužívání, možností a hranic, médií a vizuálně-komunikačních prostředků, které v něm fungují.

Roman Černík: *"Určitě ano. Ale tohle umění se rozvíjí od 60. let, je to krátká doba na to, aby se dostalo do učebnic. Záleží na vůli a ochotě učitele, ten systém to brzdí."*

"Člověk by měl mít schopnost porozumět tomu, co je kolem něj..., když tomu nerozumí, tak ho to trápí, necítí se dobře, nebo ho to irituje jako třeba kašny na náměstí... Kdo nezná současné výtvarné umění, tak tomu ani nemůže rozumět. Je to jako s cizím jazykem - musím umět rozeznat ten jazyk, znát slovíčka, porozumět tématu, pak teprve

pochopím třeba vtíp nebo báseň... V tom vidím důvod toho, proč se lidem líbí ty hrozné kýčovitě sochy, co jsou teď rozmístěné po městě, protože to nijak neprovokuje, netrápí je to, vidí "panduláka" jsou spokojeni, protože ho rozeznají, není na tom nic komplikovaného."

Adéla Foldynová: *"Asi ano, potkávají se s tím častěji než s tím "starým uměním". Otázkou je, jak to uchopit...asi formou diskuse konfrontovat svoje postoje, názory."*

Kategorie věk a škola:

V jakém věku a na jaké školy mám k dispozici jen dílčí odpovědi:

Matyáš Vorda: *"No, od té doby, co je to zajímavá. Tak třeba 12, 13 let ...Když už na to mají nějaký názor. Pro mě to bylo v té době "cool" téma."*

Robert Hořínek: *"Nevnímám to jako nutnost, je toho spousta o čem učit. Jako podstatné to vnímám pro umělecké obory nebo jinak výtvarně zaměřené obory."*

4) Jaké informace o graffiti a street artu by měly být studentům sděleny a jakou formou? Do jakých výukových předmětů by měly být tyto informace vřazeny?

Z odpovědí vyplývá, že žáci by se měli dozvědět, jak technicky zacházet s novým médiem, učit se číst, osvojovat a rozlišovat nové výtvarné znaky, rozvíjet koncept, promýšlet dílo v kontextu místa a společnosti, znát kontext s legislativou a také historický kontext dějin umění k uvedenému tématu i současné významné tvůrce. Dále by studenti měli být podněcováni k přemýšlení o možnostech a omezeních veřejného prostoru a to formou diskuse o něm, případně toto téma "hranic" uchopit a zpracovat formou projektu.

Typ informací a forma výuky:

Matyáš Vorda: *"Učil bych je to řemeslo, ať ví, jaká to je práce, jak se zachází se sprejem..., určitě ve výtvarce."*

"Určitě o těch osobnostech, historii, kontextu. Učitel by měl vysvětlovat ty věci vždy z určitého úhlu pohledu - např. z hlediska kaligrafie je tohle nedokonalé, ale z jiného hlediska to může být stejně zajímavé (mít svoji hodnotu právě v té subkultuře třeba tím umístěním, velikostí...), umět se na to podívat z různých hledisek. Neměl by být dogmatický, prosazovat svůj názor ve smyslu tohle je dobrý, tohle je špatný. Ten učitel by je měl naučit ty věci umět nahlížet z různých úhlů pohledu."

"Bavila by mě ta diskuse - co si o tom kdo myslí, konfrontace názorů jak pojímat veřejný prostor. Mohlo by to být i v rámci teorie ve výtvarce s přelivem do občanky - tam třeba řešit legislativu, ekonomické zájmy. Přijde mi dobré to propojení."

Adéla Foldynová: *"Určitě by to měla být diskuse, ne poučování a ten směr k veřejnému prostoru, bavít se o možnostech vyjádření, reagovat na to, co se děje ve světě. Uměleckou hodnotu bych řešila až jako druhotnou věc. Téma bych určitě zařadila do výtvarné výchovy a pak do společenských věd k tématu otevřenosti společenského prostoru a svobodě vyjádření."*

Roman Černík: *"Slovník, základní znaky. Pak určitě etická stránka tohoto způsobu vyjadřování. Měly by být nějaké hranice - zodpovědnosti, smyslu. řešit otázku společenských hodnot. Kdy je důvod porušit ty hranice. Udělat to třeba jako téma formou projektu."*

Konkrétní praktická zkušenost dotázaných ohledně graffiti ve vzdělávání

Julian Vogel - tvorba s dětmi v rámci workshopů:

"Hodně to zvažuji na místě, kam přijedu, když se s nimi setkám. Učím je jak malovat, jak používat materiál, jak rozvíjet koncept... Vždy malujeme na zeď. Záleží taky na tom, kolik je času, ale mluvím i o historii. Hodně řešíme, jak vyjádřit mír ve své zemi, jak vyjádřit tuto zprávu-poselství... hlavně o tom s nimi mluvím. Z historie říkám jen obecný základ - vývoj graffiti, 80. léta New York...není to ale přednáška, jen aby znali kontext. Jinak nemám žádnou strukturu nebo metodiku. Myslím, že to ani není dobré, může to být spíš bariéra, nutí tě to pak držet se toho plánu a nemusí to fungovat. Reaguji na prostředí, na ty lidi. Oni znají svoje prostředí nejlépe, svoji zemi, svoji kulturu, symboliku..."

"...když pracuji s dětmi, oni znají to svoje prostředí a podílí se na tom obraze, jak bude vypadat, je to proces spolupráce, to je pro mě důležité."

Roman Černík - pedagogická činnost a divadelní tvorba:

"Téma graffiti ve výuce jsem použil, ale spíš jako námět, jako otázku nějakého gangu, trestu... Potom v předmětech "Vybrané kapitoly z moderního divadla" a "Teorie a praxe komunitního divadla" - tam v rámci tématu pouliční umění a dosah umění."

Adéla Foldynová - příprava vzdělávacích průvodcovských programů k výstavám:
"Teoreticky to možné je, ale ne, zatím jsme nic takového nerealizovali."

Robert Hořínek - pedagogická praxe v rámci předmětů Dějiny umění, Písmo, Výtvarná příprava a Výtvarný ateliér: *"Učím dějiny umění, ale tam pro to není prostor, tak to*

učím jako součást Písma, Výtvarného ateliéru a Výtvarné přípravy. Učím techniku i teorii - zadám referát a pak doplním přes ukázky. Nezatěžuju je moc historií, spíš se je snažím zaujmout téma zajímavýma věcma. Je to takové oživení té výuky. Když se to daří dotáhnout do konce, tak výstupem je pak tvorba šablony, kterou můžou i aplikovat na zed'."

Ad 5) V čem spočívá prospěšnost, jedinečnost graffiti a street artu pro studenty/ pro společnost? Proč o tom mluvit/učit ve škole?

Z odpovědi je patrné, že toto umění je něčím přitažlivé, provokující, poutá pozornost, má svoji energii a silný komunikační potenciál.

Společenské přínosy:

Graffiti a street art upozorňuje na konkrétní zapomenutá a mnohdy zanedbaná místa, na určité společenské či komunitní aktivity na poli mladého umění a alternativního umění i životního stylu, ale i na společenské problémy. Tuto funkci plní i oficiální legální umění, ale jeho dosah není takový. Potenciál graffiti je v momentu překvapení, spontánnosti u street artu zase v jeho poměrně koncepčním přístupu (Banksy) a angažovanosti, která reflektuje společenské dění okamžitě, v momentě, kdy se skutečně děje. Dalším přínosem je nabourání společenských stereotypů o kategorii výtvarné umění a umění obecně a obohacení výtvarného slovníku.

Adéla Foldynová o Julianovo malování v areálu DEPO 2015: *"Přemýšleli jsme, jak prostor přiblížit veřejnosti. Napadlo nás změnit i plot, ukázat tak, že se tu něco děje."*

O graffiti: *"Neexistují bariéry vůči divákovi, může to vidět ve svém běžném prostředí, je v tom bezprostřednost, je to umění bez bariér. Řekla bych, že je to umění svého druhu, proto nejsem fanouškem "graffiti" v galeriích."*

"Vnímám to hodně přes ten veřejný prostor, dobré je, že dělají něco, co je přístupné všem, není to zavřené v galerii, kam přijde jen určitý okruh lidí. A upozorňuje to na to, do jaké míry je ten prostor otevřený všem. Je to otázka, kdo má právo ten prostor okupovat (kdo si ho zaplatí?). Není tu jasná politika v umístování reklamy na historické budovy, neregulace billboardů. To mě štve. zároveň jsou tihle lidé i narušitelé veřejného prostoru, cizího majetku, je to takový souboj. To je ta odvrácená stránka. Ale líbí se mi, že mají i nějaká pravidla co se ctí, třeba respektovat historické budovy, jiné graffiti."

Roman Černík: *"Celkově spíš fandím lidem, kteří okupují ten veřejný prostor a vymezují se tak vůči třeba komerčním plochám, billboardům. Taky se mi líbí ataky do prostor,*

které zanikají... Třeba Jižák teď zase vypadá podle představ památkářů jako někdy v roce 1904... , předtím už měl svoje kouzlo i díky těm zásahům (graffiti)."

O graffiti jamu na Jižáku (Moving station) v roce 2010: *"Chtěli jsme ukázat, že dům má nějakou specifickou roli. Ta zeď už byla poničená a navíc obsahovala i různé rasistické výkřiky. Ale hlavně jsme chtěli ukázat, že to tu může k něčemu být. Chtěli jsme umožnit i takové setkání, kde se ty různé party můžou potkat, dojde třeba k jejich propojení, sdílení... a k tomu tam také došlo. To, co tam vzniklo, dlouho vydrželo bez poničení, což vnímám jako důkaz toho, že existuje nějaký vzájemný respekt."*

Matyáš Vorda: *"Kdyby to nebylo, byla by to nuda.:) Protože je to umění jako jiné druhy umění, akorát tohle je ilegálně provozovaný teď podle zákonů, který platí. Třeba to někdy bude jinak."*

Robert Hořínek: *"Cílem je představit to vedle klasického umění, o kterém se učí v dějinách umění, aby znali i tu současnou alternativu v podobě street artu. V dějinách umění se o tom obecně moc neučí, ale je to všude kolem nás. Dalším cílem je, aby si z toho mohli vzít ten výtvarný jazyk. A taky se tím snažím nabourat jejich představy o umění. Takže je to takové doplnění, obohacení znalostí a výtvarného slovníku."*

6) Existují nějaká rizika? Jak o tom nemluvit nebo o čem raději nemluvit?

Rizika, která vyplynula z odpovědí:

Podání neúplných, nepřesných nebo subjektivním náhledem zkreslených informací o graffiti zejména jeho idealizace respektive heroizování graffiti tvůrců nebo naopak zdůrazňování ilegality a nahlížení graffiti pouze optikou legislativy, podcenění bezpečnosti práce se sprejem (inhalace výparů), zařazení do výuky v nevhodnou dobu (nenaladění studentů, nedostatek času, zaujetí jiným tématem, ...)

Úkoly pro pedagoga:

Nezkreslovat informace, neidealizovat graffiti, zajistit bezpečnost práce se sprejem, nepouštět se do práce s sprejem bez předchozí zkušenosti, zvážit vhodnost zařazení tématu v konkrétním výukovém předmětu.

Adéla Foldynová: *"Není možné si to idealizovat, má to i svoje stinné stránky jako vše (vandalství)..., ale pro to bych to určitě nevyřazovala, naopak. Je to hlavně o učiteli, jak daleko zajde."*

Roman Černík: *"Rozhodně je potřeba vytvářet prostor, nedělat tabu. Zakazování a nařizování nemá efekt."*

Matyáš Vorda: *"Neměl by dělat ze svého názoru obecnou pravdu, ale to je stejný jako v jiných předmětech. Akorát tady je to riziko, že o tom není tolik dostupných informací a ty děti si to nemají kde ověřit nebo ne tak snadno jako jiné informace. Další riziko vidím v šíření různých mýtů a klišé, takže by měl sdělovat jenom ověřené informace, ne lži, neidealizovat si to, nedělat z graffitáků hrdiny a ne takový to levičáctví, že všechno je všech a oni chudáci nemají kde sprejovat, takže na to vlastně mají právo. Dovedu si představit třeba nějakou nadšenou alternativní učitelku, jak to takhle vykládá a to mi přijde nebezpečný, protože takhle to není. Ti lidi ví, že porušují zákon, dělají to vědomě a líbí se jim to. Účelem graffiti je mít to všude, není to moc "duševní", dělá se to často bezmyšlenkovitě. Taky se nenávidí graffitáři, kteří vyšli z anonymity, oni nechtějí publicitu, nechtějí výstavy, to je jejich krédo. Když to někdo poruší, tak je to špatně. Spousta jich ani nemá rádo legály, o legály stojí lidi jako jsem já - prostě chtějí malovat. Ty lidi o tom moc nepřemýšlí, dělají jen reklamu sami sobě, jsou ješitní, nafoukaní, je to egoismus."*

Robert Hořínek: *"Vždycky zmíním, že jinak vypadá podpis na zanedbané betonové ploše a jak jim to připadá na historické budově. I venku jim pokládám takové otázky. Oni to většinou už znají, ví, že je to trestný čin, vandalství, že je to nelegální a jsou za to pokuty... Pak spíš navážu, že jsou legální plochy, přední světové umělci..."*

7.5 Závěr výzkumu - východiska pro pedagogickou činnost

Z publikovaných rozhovorů si dovoluji vyvodit tyto závěry:

Graffiti a jeho odnož street art má své místo ve světě umění, ve kterém aktuálně prožívá vlnu přijetí a ocenění. Z toho důvodu je legitimní zabývat se tímto tématem jak ve výuce výtvarné výchovy, tak společenských věd a průřezových témat. Dobrá pedagogická práce s tímto tématem může podpořit rozvoj schopnosti dialogu skrze výtvarné dílo, kritického myšlení či rozvoj schopnosti číst nové vizuální znaky.

Úkoly pedagoga

Dobře se připravit, zaujmout nestranný postoj, poskytnout prostor pro diskusi, zprostředkovat dostatek informačních zdrojů jako jsou obrazové ukázky demonstrující různou kvalitu této výrazové formy, literatura, články, audiozáznamy, případně film na dané téma, vysvětlit kontext se současnou legislativou a zároveň kontext umělecký v rámci dějin umění, vzít studenty do terénu (procházka po městě, návštěva legálních

ploch), základní technická příprava práce se sprejem jako novým výtvarným médiem, příprava a využití dalších technik jako jsou šablony (stencils), fixy, samolepky, plakáty, 3D aplikace, polystyreny, apod.

Protože se jedná o kontroverzní téma balancující mezi světem umění a světem kriminality (zejména mládeže), měla by být zvolena vhodná forma prezentace tohoto téma, kdy budou studentům předloženy úplné a komplexní informace, které budou moci studenti sami třídit a hodnotit například v rámci řízené diskuse, projektu na toto téma či v hodinách zážitkové pedagogiky. Vzhledem k bipolárnosti uvedeného tématu by, podle mého názoru, taková forma výuky měla předcházet výuce zaměřené výlučně na technickou stránku graffiti, kdy by se studenti učili například zacházet s médiem spreje a aplikovat různé graffiti a street artové techniky, i když i opačný postup je možný.

7.6 Doplnující kvantitativní výzkum

Rozhodla jsem se doplnit výzkum kvalitativní, založený na výše uvedených rozhovorech ještě o další tentokrát kvantitativní údaje. Vzorek respondentů není typickým vzorkem většinové společnosti, spíše vzorkem osob s akademickým vzděláním převážně humanitního zaměření. Domnívám se, že tato skutečnost značně ovlivnila výsledky výzkumu. Nicméně se také domnívám, že v tomto vzorku bude zastoupeno mnoho jedinců s pedagogickým vzděláním, což je pro moji hypotézu a aplikaci v pedagogické praxi naopak dobré.

Hypotéza: Graffiti patří do výuky výtvarné výchovy na střední škole, případně i dalších výukových předmětů neboť je společností vnímáno jako součást světa umění a svébytná městská subkultura.

7.6.1 Cíl a metoda výzkumu

Cílem výzkumu bylo zodpovědět si základní otázku, zda téma Graffiti patří do výuky či nikoliv a potvrdit či vyvrátit výše uvedenou hypotézu. Další otázky zjišťovaly, k jaké formální a obsahové prezentaci tohoto tématu by mělo během výuky dojít.

Jako metodu jsem zvolila dotazníkové šetření na téma Graffiti ve výuce a to pomocí webu Vypĺto.cz.

7.6.2 Dotazníkové šetření Graffiti ve výuce

Sestavený dotazník obsahoval 10 povinných otázek. Respondent vždy volil buď jednu odpověď nebo minimálně jednu odpověď, u některých otázek měl možnost uvést

odpověď vlastní nebo zvolit více možností. Dotazník zodpovědělo celkem 48 respondentů.

7.6.3 Výstupy dotazníkového šetření Graffiti ve výuce

Dotazníkové šetření podstoupili respondenti s převážně vysokoškolským vzděláním humanitního zaměření.

Výsledky potvrdili mou hypotézu, totiž že téma Graffiti do výuky patří, zejména pak do výuky výtvarné výchovy a většina respondentů skutečně vnímá graffiti jako legitimní formu výtvarného umění provozované v rámci svébytné městské subkultury.

Podle nejčastěji volených odpovědí by informace reprezentované ve výuce měly být jak teoretického, tak technického charakteru a neměla by být opomenuta stránka prevence vandalismu jako společensky nežádoucího jevu.

Podrobné výstupy ve formě odpovědí na otázky s vizualizací v grafech jsou uvedeny jako příloha této práce.

Celé dotazníkové šetření je dostupné na webu Vyplňto.cz.³⁵

8. PRAKTICKÁ ČÁST - APLIKACE TÉMATU GRAFFITI VE VÝUCE

8.1 Možnosti využití ve výtvarné výchově dle RVP

Vzhledem k tomu, že v RVP není téma graffiti ani street artu přímo uvedeno, mohlo by se zdát, že není nutné reflektovat je ve výuce. Nicméně, když jsem poctivě prošla jednotlivé formulace, nabyla jsem dojmu, že jsou pro toto téma jako stvořené a vyhnutí se jeho zařazení do výuky výtvarné výchovy by bylo pouze výsledkem pohodlnosti či obav z jeho špatného uchopení. Formulace typu "Své aktivní kontakty a získané poznatky z výtvarného umění uvádí do vztahů jak s aktuálními i historickými uměleckými výtvarnými projevy, tak s ostatními vizuálně obraznými vyjádřeními, uplatňovanými v běžné komunikaci."³⁶ k zařazení tohoto tématu přímo vybízí. Skutečně jsem v tomto dokumentu neshledala nic, co by tomu bránilo.

³⁵ Viktorova, H. – *Téma graffiti ve výuce (výsledky průzkumu)*, 2015. Dostupné online na <https://tema-graffiti-ve-vyuce.vyplnto.cz>.

³⁶ RVP pro gymnázia. *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. 2015 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

8.2 RVP Průřezová témata

Zde se nabízí obdobný potenciál v průřezových tématech Osobnostní a sociální výchova a Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech. Zde je RVP opravdu velkorysý a dovoluje téma graffiti či street artu naprosto elegantně zařadit do výuky, ve které se mohou souběžně řešit další související témata jako Člověk a životní prostředí, konotace se společenskými vědami, legitimita versus ilegalita, veřejný prostor versus ekonomické zájmy. V takové hodině můžeme třeba analyzovat dílo vztahující se k aktuální politické situaci (viz. obrázek 13: Prezident je debil 2015)³⁷

8.3 Možné náměty, metody a formy výuky

Než se pustíme do práce, vždy je potřeba si stanovit konkrétní náplň těchto kategorií:

RVP/ŠVP - k jakému výstupu studenty směřuji, jaké kompetence se tím posilují

Cíl výuky - k čemu chci studenty dovést

Motivace pro tento cíl - jaká je vnitřní motivace studentů, jak je budu motivovat já

Postup - technický, obsahový

Komunikace - dialog, diskuse, reflexe, komunikace díla s okolím/prostředím (např. kde jej vystavit)

Nemusíme nutně vládnout sprejem a tuto techniku učit studenty. Práce se sprejem je nesmírně náročná jak technicky, tak z hlediska bezpečnosti (dobře větraná místnost, respirátory, rukavice). Výtvarný jazyk graffiti a street artu se dá zprostředkovat i jiným způsobem.

Jako metodu pro zprostředkování základních teoretických informací o graffiti a street artu můžeme zvolit například procházku po městě s cílem vyhledání různých podob a forem graffiti či street artových děl a následnou diskusí. Procvičíme tak vizuální citlivost, argumentační schopnosti a můžeme studentům představit základní terminologii.

Cílem může být analýza a hodnocení dílčích výtvarných kvalit daného díla (výtvarné gesto, barevnost, kompozice, monumentalita, písmo, linka-stop, práce se šablonou, apod.), jeho komunikace s daným místem (Jak by vypadalo na jiném místě?). V případě

³⁷ *Hezkyčesky: Prezident je debil 2015* [online]. 2015 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z: <http://morween.tumblr.com/post/115785032492/prezident-je-debil-2015-not-my-pic>

nepřízně počasí nebo nedostatku času na vycházku, můžeme takový úkol zadat předem jako domácí, tedy vyhledání zajímavého graffiti či street artového díla ve svém okolí /městě/ případně na internetu a jeho fotodokumentace.

Zadaný úkol může znít takto: Vyfoťte tři nejlepší věci (graffiti) ve městě. V hodině pak následuje prezentace zvolených věcí, argumentace pro jejich výběr a analýza vizuálních znaků a kvalit díla.

Další již praktická práce může probíhat individuálně či ve skupině - například ve formě návrhu svého tagu (osobnost a její tag) či piecu (ten většinou vytváří tzv. crew). V tomto případě bychom se z výtvarného hlediska zaměřili na stylizaci písma, v případě piecu i na kompozici a barevnost. Z teoretického hlediska by bylo dobré pohovořit o kaligrafii, různých fontech a jejich významech. Je také možné zadat na toto téma referát či zpracování prezentace. Studentům dáme k dispozici velký formát papíru, na nějž si budou zkoušet vypsát svůj podpis - tag do co nejčistšího výtvarného gesta.

Dalším výtvarným úkolem může být práce se šablonou jako autentickým vizuálním prvkem v prostoru, tomu předchází příprava doma či ve škole - vypracování návrhu, vyřezání šablony a její aplikace - nejprve na papír, případně v terénu na legální plochu, eventuálně na stěnu ve školní třídě (pokud si studenti tuto možnost vyjednají).

Pokud máme více prostoru pro teorii, například v rámci předmětu Dějiny umění, můžeme představit osobnosti současného světového street artu (Banksy, Obey, JR) a také českou scénu (Epos, Bior, Point, Pasta, Masker,...), můžeme žáky podněcovat k hledání analogií s klasickým či moderním uměním (např. Pasta - Pop art, Epos - Akční malba, Point - Geometrická abstrakce, apod.), vše ilustrujeme obrazovým materiálem k dané teorii, případně tematickými filmy (např. Exit Through the Gift Shop, dokumenty o pražské Třafačce, Star Wars Graffiti), zaznamenanými rozhovory s tvůrci.

Se studenty dále můžeme diskutovat o vhodnosti, legitimitě a ilegálnosti umístění takových děl, o tom, jaká díla by umístili do galerie a jaká už ne, jaké pro to mají argumenty. Uvedeme potřebný legislativní rámec a kontext s dalšími vizuály ve veřejném prostoru (reklama).

Dalším motivem může být aplikace nabytých znalostí a dovedností v dalších výtvarných námětech, případně v dalších vyučovacích předmětech, například graffiti a móda graffiti/street art a sociální tematika.

Sociální kontext můžeme hledat i v přepisování, přemalování graffiti na zdech jako paralelu měnícího se života, vztahů, škrtnání v diáři, doplňování již naznačených tvarů (u nás již Boudník v době totality, i když se nejednalo o graffiti).

Jednou z možností uchopení tématu graffiti a osobních hranic, je práce ve skupině formou zážitkové pedagogiky. Jde o malování svého motivu na fiktivní zeď (postačí velký papír položený na zem, případně slepíme několik papírů (balicí, čtvrtka) dohromady. Svůj motiv studenti postupně rozvíjejí a rozšiřují do prostoru, čímž zasahují/narušují území druhých. Na tuto aktivitu je potřeba dostatek času - alespoň 3 vyučovací hodiny, přičemž poslední hodinu věnujeme reflexi, která je pro tento druh pedagogiky zásadní. Cílem je uvědomit si právě hranice svého prostoru, intimity setkávání se s prostorem druhého člověka, možnosti do něj vstupovat s různou intenzitou. Motiv graffiti je možné použít jako paralelu.

8.4 Záznam z praxe

Výňatek z rámcového vzdělávacího plánu pro obor Oděvnictví:

ESTETICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Estetické vzdělávání významně přispívá ke kultivaci člověka, vychovává žáky ke kultivovanému jazykovému projevu a podílí se na rozvoji jejich duševního života. Má nadpředmětový charakter; při tvorbě školních vzdělávacích programů je proto třeba dbát na to, aby prolínalo co největším počtem vyučovacích předmětů.

Obecným cílem estetického vzdělávání je utvářet kladný vztah k materiálním a duchovním hodnotám, snažit se přispívat k jejich tvorbě i ochraně. Vytvořený systém kulturních hodnot pomáhá formovat postoje žáka a je obranou proti snadné manipulaci a intoleranci. Estetické vzdělávání se podílí rovněž na rozvoji sociálních kompetencí žáků. K dosažení tohoto cíle přispívá i jazykové vzdělávání v mateřském jazyce a naopak estetické vzdělávání prohlubuje znalosti jazykové a kultivuje jazykový projev žáků. Tohoto cíle však nelze dosáhnout pouze na základě nastavbového studia, nýbrž uplatněním návaznosti na předchozí výuku ve tříletých učebních oborech.

Literární výchova kromě výchovy ke čtenářství, rozboru a interpretace uměleckých děl vede i k celkovému přehledu o hlavních jevech a pilířích v české a světové literatuře. Poznání textu slouží rovněž k vytváření rozmanitých komunikačních situací, v nichž probíhá dialog žáků s texty a učitelem i mezi žáky navzájem.

Žáci jsou vedeni i k esteticky tvořivým aktivitám.

Vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci:

- uplatňovali ve svém životním stylu estetická kritéria;
- chápali umění jako specifickou výpověď o skutečnosti;
- chápali význam umění pro člověka;
- správně formulovali a vyjadřovali své názory;
- přistupovali s tolerancí k estetickému cítění, vkusu a zájmu druhých lidí;
- podporovali hodnoty místní, národní, evropské i světové kultury a měli k nim vytvořen pozitivní vztah;
- získali přehled o kulturním dění;

Výňatek ze školního vzdělávacího plánu ISSŽ v Plzni, Škroupově ulici:

Písmo

Obor vzdělání: 82-41-M/07 Modelářství a návrhářství oděvů

Platnost: 1. 9. 2012

Název ŠVP: Návrhář

Forma vzdělání: denní

Ročník: 2.

Počet hodin celkem: 34

<p>Cíl předmětu:</p>	<p>Cílem vyučovacího předmětu Písmo je získání a rozvoj výtvarných vyjadřovacích předpokladů pro samostatnou práci v oboru. Výuka směřuje k tomu, aby žáci :</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozvíjeli schopnost výtvarně myslet - využili získané zkušenosti a poznatky v navazujících předmětech, především v předmětu Navrhování - osvojili si dovednosti v oblasti užití písma - iniciativně přistupovali k hledání vlastního výtvarného vyjádření.
<p>Charakteristika učiva:</p>	<p>Obsah předmětu vychází z obsahového modelu RVP – Umělecko-historická a výtvarná příprava. Předmět je vyučován v 2. ročníku v rozsahu 1 hodiny týdně. Učivo má teoreticko-praktický charakter. Žáci se seznámí s historií a stručným vývojem písma, materiály a psacími nástroji. Ujasní si estetickou a dorozumivací hodnotu písma, seznámí se s druhy písma a jejich využitím v užitě grafice. V praktických úkonech použijí základní psací materiály a nástroje při tvorbě a konstrukci písma.</p>
<p>Metody a formy výuky:</p>	<p>Organizace výuky je dána praktickým charakterem učiva a její návazností na ostatní předměty. Výuka je členěna do tematických celků. Důraz je kladen na zvládnutí základních způsobů výtvarného vyjadřování. Nedílnou součástí výuky je seznamování žáků s aktuálním děním ve studovaném předmětu, návštěva výstav a názorné předvedení metod práce s písmem i jeho užití.</p>
<p>Hodnocení žáků:</p>	<p>Kritéria hodnocení vychází z klasifikačního řádu ISSŽ Plzeň. Pro hodnocení je také využíván systém bodování, ústní hodnocení učitele, ale také reflexe práce žáků mezi sebou. Pedagog hodnotí nejen samotný výsledek práce, ale také správný postup zobrazování, používání pravidel kompozice výtvarného díla, pečlivost v přístupu k práci. Sleduje také úroveň samostatnosti v řešení výtvarných problémů a citlivě reaguje na případné chyby v pracovních postupech a při zobrazování.</p>
<p>Přínos předmětu pro rozvoj klíčových kompetencí a průřezových témat:</p>	<p>Klíčové kompetence Předmět Písmo se významnou měrou podílí na rozvoji klíčových kompetencí, které poskytují žákům přiměřené dovednosti, schopnosti a vědomosti pro praktické uplatnění. Během výuky si žák osvojuje základní postupy a využívá informace nutné k řešení výtvarných problémů. Samostatně vyhledává vhodné postupy a informace, aktivně se zapojuje do diskuze - komunikuje, podílí se na skupinové práci, otevřeně a sebereflexivně přijímá kritiku i hodnocení své práce. Při vyhledávání informací využívá žák veškeré dostupné prostředky a média včetně moderních informačních kanálů. Kriticky posuzuje různé zdroje těchto informací. Průřezová témata Předmět se přirozeně prolíná s průřezovými tématy <i>Člověk a životní</i></p>

	<i>prostředí, Člověk a svět práce</i> formou zadaných úkolů a následné diskuze. Předmět Písmo připravuje žáky na další vzdělávání v oboru, prostupuje všemi obory umělecké tvorby, ale také přispívá k samostatnému výkonu povolání oděvního návrháře.
--	--

Rozpis výsledků vzdělávání a učiva

Výsledky vzdělávání	Rozpis učiva	Počet hodin
Žák: <ul style="list-style-type: none"> - uvede reslicí prostředky - komunikuje s učitelem i ostatními žáky - vysvětlí způsoby přenosu viděného a princip vidění - v přiměřené míře logicky uchopuje a vystihuje tvar - postupně získává pracovní návyky - používá metody vizování 	1. Úvod do problematiky předmětu Organizace předmětu Pomůcky a potřeby předmětu Hra s písmem Písmo jako dorozumivací prostředek a jako estetická hodnota Seznámení s druhy písma	4
<ul style="list-style-type: none"> - používá kreslířský stojan - ovládá základní kreslicí nástroje (uhel, tužka, rudka) - používá různé způsoby zobrazování - organizuje svou práci a přizpůsobí rychlost práce danému časovému rozvrhu - využívá v pracovním procesu bod, čáru - samostatně pracuje na zadaném úkolu - tvořivě přistupuje k řešení úkolů 	2. Vznik a stručný vývoj písma Vývoj latinkového písma, ukázky Vliv materiálů a nástrojů na formu písma Písmo jako grafický znak	5
<ul style="list-style-type: none"> - rozvrhne kompozici obrazu - používá prostředky výstavby kompozice - zkoumá vztahy linie a struktury - zkoumá a pozoruje rytmus v přírodě - tvoří věcné kompoziční studie tvarů, struktur, rytmů - využívá znalost proporcí a proporčních měřítek - reprodukuje věrně tvar zobrazovaného - dokáže vnímat vliv světla na modelaci - syntetizuje jednotlivé studované části do celku 	3. Tématický úkol Samostatná výtvarná práce na zadaný úkol Variace užití písma s dalšími výtvarnými oblastmi Spojení písma s grafickým motivem Typografická novoročenka	7
<ul style="list-style-type: none"> - volí nejvhodnější úhel pohledu na model - rozlišuje mezi skicou a kresebnou studií - tvoří věcné kompoziční studie tvarů, struktur, tonality - dokáže objasnit vliv světla na modelaci předmětů - používá poznatky o výstavbě kompozice a umístění studie do formátu - vysvětlí vnímání prostoru kolem sebe a dokáže převést trojrozměrný předmět do plochy - využívá znalost perspektivy 	4. Psaní písma Cvičení horizontál, vertikál, diagonál, půloblouků a kruhů v řádcích Konstrukce písma – Grotesk Poměry písmen, skupiny písmen Lineární a antikvová písma, velká a malá abeceda Nácvik písma Kreslení slov Kompozice textu v ploše	10

<ul style="list-style-type: none"> - procvičuje názvosloví jednotlivých barev - vysvětlí vnímání rozdílů mezi jednotlivými barvami - vysvětlí základní rozdělení barev na chromatickém kruhu - tvoří barevné protiklady a harmonie - přesně a pečlivě provádí jednotlivé pracovní postupy - uplatňuje základní postupy malby - seznamuje se s vývojem malby a současným pojetím malby - aktivně vyhledává informace a pracuje s komunikačními technologiemi - účastní se galerijních animací - provádí samostatně zadanou práci - analyzuje vlastní chyby a adekvátně reaguje na připomínky pedagoga - vysvětlí vnímání sebe sama jako součást světa a umění 	<p>5. Dekorativní a speciální písma Logo- písmová značka Knižní úprava a písmo Ilustrace a písmo Moderní techniky vytváření nápisů a textů Návštěva aktuálních výstav</p>	<p>8</p>
--	--	----------

8.4.1 Aplikace výukové jednotky na téma street art a graffiti na ISSŽ v Plzni v rámci výuky Mgr. Roberta Hořínka

RVP/ŠVP - učivo = logo, písmová značka; výstup = seznamuje se s vývojem malby a současným pojetím malby, analyzuje vlastní chyby a adekvátně reaguje na připomínky pedagoga, vysvětlí vnímání sebe sama jako součást světa a umění,

Cíl výuky - Seznámení se street artem a graffiti, načerpání inspirace pro vlastní tvorbu - vypracování návrhu osobní značky/ loga/ monogramu

Motivace pro tento cíl - ztotožnění se s grafickým znakem, který nese mou charakteristiku

Postup - nakreslit si několik návrhů, ty konzultovat, vybrat jeden a ten dále rozpracovat pro možnou tvorbu šablony

Komunikace - prezentace PPT na téma street art, sdělení zadání, dotazy, diskuse, reflexe návrhů, komunikace díla s okolím/prostředím (např. kam by jej umístili ve městě, kdo všechno by mu měl rozumět?)

Návrh výukové jednotky, 2. ročník ISSŽ, výuka pod supervizí Mgr. Roberta Hořínka

Téma: Street art

Rozsah: 3 vyučovací hodiny (3x 45 min)

Struktura výuky:

1) Naladění na téma - brainstorming- asociace

"Co vás napadne, když se řekne street art, graffiti?"

"Vnímáte nějaký rozdíl mezi těmito dvěma výtvarnými projevy?"

2) projekce obrazového materiálu

a) bez komentáře s cílem pokusit se o odhad, popř. vyvolat diskusi, zda je dílo současné, minulé, domácí (tady v Plzni?) či zahraniční a podle čeho se tak studenti domnívají

b) projekce s komentářem - uvedení autorů v historickém kontextu (*Basqiat, Haring, Banksy + současní čeští umělci - Masker, Point, Pasta, Tron*)

"Čím si tito umělci vysloužili místo v galerii?? Znáte někoho z Plzeňských tvůrců? Zasloužili by si také místo v galerii? Pokud ano, tak proč? Jaký má tento druh/styl tvorby smysl? Proč jde někdo stříkat sprejem na zeď?? Má to pak v galerii stejnou platnost?" (*názor, angažovanost, ego, společenská poptávka, veřejný a odborný diskurz*)

3) Představení forem street artu a graffiti - základní projevy/druhy, techniky a terminologie

"Viděli jste některý z těchto projevů někde ve svém okolí? Existuje nějaké dílo, které vás zaujalo (pozitivně i negativně)? Dokázali byste popsat čím bylo fascinující/výjimečné,/zapamatovatelné?" (*forma, technika, kvalita, obsah?*)

5) Vytvořit svůj návrh výtvarného díla, které by odpovídalo označení street art nebo graffiti, pokusit se vytvořit něco jako svou značku, podpis, něco, s čím se mohou identifikovat. Možno vytvořit šablonu, tag...)

Tento návrh pak přenést na baličák - "stěnu", využít místo, vrstvit, zabrat si svůj prostor. (*Výraz, boj o místo, hranice*).

Reflexe aktivity: Jak to prožívali? Jsou s výsledkem spokojení?

6) Vytvořit dílo pro určité místo v Plzni (most u pivovaru - "brána do města", popř. jiné místo hodně na očích), pro tento účel ukázat fotografii místa (ideálně přes projektor).

Dvě možnosti zpracování:

a) práce ve skupinkách po cca 3 lidech

b) individuálně

Návrh přenést na "zeď" - baličák nalepený na stěně.

Reflexe aktivity - jak se domlouvali, shodli se (*spolupráce*), jak vybrali téma, postup, pocity... "Jak byste obhájili své dílo před veřejností, před soudem,...", proč by mělo být legitimizováno a mělo by?? (*viz RVP průřezové téma - místo, kde žiji*)

Reflexe aplikované výukové jednotky

Z tohoto původního návrhu se podařilo zrealizovat teoretickou část, což byla podmínka Mgr. Roberta Hořínka, formou PPT prezentace a podněcováním dialogu/diskuse o těchto dílech. Vzhledem k odpolední pokročilé hodině a zřejmě i nedostatečně rozvinutým komunikačním kompetencím studentek se diskuse příliš nedařila. V další hodině jsem se proto rozhodla pro jednoduché zadání - vypracování své osobní značky/loga/monogramu, které by odráželo charakter osobnosti autora a dalo se pak zpracovat do šablony. Na konci hodiny měly studentky vypracované návrhy.

S návrhy mělo být dále pracováno v rámci výuky předmětu Písmo, ale protože si studentky návrhy již nepřinesly, zadal Mgr. Hořínek své původní téma - Slovo (*viz následující kapitola 8.4.2 Realizované projekty inspirované graffiti a street artem*).

V obrazové příloze jsou pak k nahlédnutí některé hotové návrhy na toto téma (*viz.obrázek 17*)³⁸.

8.4.2 Realizované projekty inspirované graffiti a street artem - ukázky z praxe Mgr. Roberta Hořínka na ISŠŽ v Plzni

Pedagogický materiál, který uvádím níže je autorským materiálem Mgr. Roberta Hořínka a uvádím jej s jeho informovaným souhlasem.

Projekt - lze použít jeho samostatné části nebo odučit jako celek: Slovo

Předmět: Písmo

Téma: Značka, logo

Cíl: Vytvořit vlastní značku, logo

Zadání a postup:

1) Žák vymyslí 10 slov, která jsou mu něčím blízká (mohou být i anglická) a obsahují maximálně pět písmen: slovesa, podstatná jména, citoslovce (např. HOUBA, OPEN, TANEC, HLUK, BUMM...)

³⁸ poskytnutý obrazový materiál používám s informovaným souhlasem Mgr. Roberta Hořínka

- 2) Žák je seznámen s úkolem: Vyjádřit jím vybrané slovo písmem, případně spojit slovo se stylizovaným obrázkem.
- 3) Žák vytváří cca 5cm velké skici na cca 3 vybraná slova
- 4) Žák konzultuje s vyučujícím své návrhy, vybírá jeden návrh a pracuje již pouze na něm
- 5) Učitel vede žáky ke zjednodušení jejich nápadu, lze ukázat příklady různých typů loga a piktogramů
- 6) Žák dochází ke stylizovanému a čitelnému grafickému výtvoru – značce. Žák vnímá písmo nejen jako nositele významu, ale také jako grafický znak.

V další fázi následuje přednáška o street artu a graffiti, lze zadat jako referát a doplnit vlastním výkladem.

Předmět: Písmo

Téma: Graffiti, street art

Cíl: Vytvořit řezanou šablonu pro sprejování

Zadání a postup:

- 1) Žák si okopíruje vlastní návrh (např. v kopírce) a zkouší dále stylizovat svoji grafickou značku (slovo)
 - 2) Seznamuje se s termíny: pozitiv, negativ
 - 3) Svoji stylizovanou značku zkouší vyřezat řezákem, zjišťuje případné nedostatky
 - 4) Svoji zkušební šablonu přikládá na tmavý papír, vidí jak bude vypadat budoucí šablona pro sprejování
 - 5) Překresluje výtvor na tvrdší karton a vyřezává šablonu
 - 6) V dobře větraném prostoru a s respirátorem sprejuje svoji šablonu na karton, vytváří barevnou kompozici
 - 7) Všichni žáci vytváří také společné dílo, společný posprejovaný karton se všemi vzniklými šablonami
 - 8) Aplikace šablon na venkovní prostory, např. povolené plochy pro graffiti, školní dvůr apod.
- (Další možnost využití vzniklé šablony je například při praktické výuce sítotisku a serigrafie)

V další fázi navazujeme na získané vědomosti a zkušenosti (šablony, graffiti, street art)

Projekt: Prostor

Předmět: Výtvarná příprava

Téma: Street artový objekt a instalace

Cíl: Vytvořit vlastní objekt nebo instalaci pro vybrané místo

Zadání a postup:

- 1) Žáci samostatně zkoumají místa, kde se často pohybují, vytváří fotografické záznamy, dokumentují prostor, který je něčím oslovuje
- 2) Žák tvoří kresebné návrhy objektů nebo instalací pro jím vybraný prostor
- 3) Konzultace návrhů na objekt a jeho propojení s daným prostorem
- 4) Žák navrhuje postup zhotovení objektu, instalace, lze vytvořit maketu
- 5) Umístění objektu, instalace do navrhovaného prostoru
- 6) Fotografická dokumentace výtvaru v daném prostředí

Projekt: Animals

Předmět: Výtvarná příprava

Téma: Graffiti, street art, veřejný prostor

Cíl: Vytvořit velkoplošnou malbu v podchodu u ZOO

Zadání a postup:

Zadání je spojené s konkrétní akcí „Anděl Fest 2015“. Cílem festivalu je zapojit žáky a dobrovolníky do aktivní přeměny zanedbaných částí města.

- 1) Vytipování lokality (podchod u ZOO pod Karlovarskou třídou)
 - 2) Návštěva místa a pořízení fotografického záznamu
 - 3) Žáci navštíví přilehlé ZOO a vytváří kresebné záznamy zvířat
 - 4) Každý žák vytváří vlastní návrh úpravy – výmalby podchodu
 - 5) Společný výběr nejzajímavějších prací, nápady pro využití posprejovaných ploch v nové výmalbě
 - 6) Vytvoření společného návrhu velkoplošné kompozice a její barevnosti
 - 7) Nákup materiálu a barev
 - 8) Společná práce v podchodu: rozkreslení motivů, barevný podklad apod.
 - 9) Fotografická dokumentace společné práce (viz. obrázek 18-19)³⁹
- ukázky

³⁹ fotografický materiál je výhradním majetkem Mgr. Roberta Hořínka a je zde použit s jeho informovaným souhlasem

8.5 Legální plochy v Plzni

V rámci výuky je možné také navštívit zajímavá místa s výskytem graffiti a street artových děl, takovým místem je například areál pod mostem Milenia, dále pak legální plochy. Na těch by si studenti/žáci mohli například nafotit díla, která je nejvíce oslovují a dále je v rámci výuky analyzovat, případně zde vyzkoušet některou techniku. Osobně se spíše přikláním k možnosti praktikovat takovou tvorbu v rámci nějakého projektu, kdy je práce spíše koncepční a nikoliv nahodilá. Pokud by měl pedagog chuť vyrazit se studenty malovat/sprejovat do terénu, doporučila bych raději dohodnout se s kurátorkami Fresh air gallery a tuto činnost realizovat tam. Výhodou je poloha v centru města a fakt, že se jedná o již etablovanou venkovní galerii, kde nehrozí bezprostřední konflikt s policií či veřejností, což se někdy u jiných legálních ploch stává.

Legální plochy se nachází pod silničním mostem v Plzni - Doudlevcích v Mostní ulici, dále na Lochotíně v ulici Lidická, na Skvrňanech v ulici Vejprnická.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se snažila uchopit fenomén graffiti a street artu jako součást světa, ve kterém žijeme a také jako součást světa umění, tudíž i jako potenciální téma pro hodiny výtvarné výchovy. Nejprve jsem vymezila základní teoretický rámec graffiti a street artu, ze kterého jsem dále vycházela. Zohlednila jsem zde osobní zkušenost s pořádáním graffiti jamu jako sociálního projektu a současné streetartové počiny na území města Plzně. Snažila jsem se zodpovědět otázku, zda je vhodné toto téma do výuky zařazovat a jakým způsobem by to měl pedagog činit. Tuto otázku zodpovídám provedeným kvalitativním výzkumem na základě pěti polostrukturovaných rozhovorů s osobnostmi, které jsou aktivně činné na poli kultury i pedagogické činnosti a to výtvarníkem a streetartistou Julianem Vogelem, manažerkou projektu DEPO 2015 Adélou Foldynovou MA., pedagogem a divadelníkem Mgr. et MgA. Romanem Černíkem, muzikantem, grafickým designérem a sympatizantem graffiti Matyášem Vordou a pedagogem a výtvarníkem Mgr. Robertem Hořínkem. Tento kvalitativní výzkum podpírám ještě kvantitativním dotazníkovým šetřením. Oba výzkumy potvrzují můj názor, že graffiti a street art jsou legitimní součástí naší kultury a patří do kategorie výtvarné umění. Můžeme pak diskutovat o kvalitě jednotlivých děl, ale to už je věc jiná.

Během práce jsem se snažila na problém nahlížet z různých hledisek napříč spektrem společnosti a být nezaujatým pozorovatelem. Své poznatky však reflektuji pouze skrze pedagogickou činnost, která by samozřejmě měla všechny tyto postoje také reflektovat. Během práce jsem nabyla přesvědčení, že téma graffiti a street art má své nezadatelné místo ve výuce Výtvarné výchovy a nemělo by být opomíjeno a nahlíženo pouze jako sociálně-patologický jev. Jako inspiraci v závěru práce uvádím náměty pro takovou výuku a stručný popis realizovaných projektů, jejichž autorem je Mgr. Robert Hořínek.

Resumé

In my thesis, I tried to grasp the phenomenon of graffiti and street art as a part of the world in which we live and as part of the art world, therefore, as a potential subject for art lessons. First, I defined the basic theoretical framework of graffiti and street art, from which I again relied. I took account of personal experience in organizing graffiti jam as a social project and current achievements street art in the city of Pilsen.

I tried to answer the question whether it is appropriate to the subject in education ranking and how it should be an educator. I answer this question by qualitative research based on interviews with five personalities who are actively working in the field of culture and educational activities and a designer and streetartistou Julian Vogel, project manager DEPO 2015 Adele Foldynová MA., Teacher and actor Mgr.et MgA. Roman Cernik, musician, graphic designer and graffiti sympathizer Mathias Vord a teacher and artist Mgr. Robert Hořínek. This qualitative research is supported by more quantitative questionnaires. Both research confirms my opinion that graffiti and street art are a legitimate part of our culture and belongs to the category of visual arts. Then we can discuss the quality of the works, but that is another matter.

During my work I tried to inspect the problem from different perspectives across the spectrum of society and be impartial observer. But I also reflect his knowledge only through educational activities, which should of course all these attitudes also reflect. During the work, I became convinced that the topic of graffiti and street art has its inalienable place in art education and should not be overlooked and viewed solely as a social pathology.

As an inspiration in the conclusion to the thesis topics for such teaching, and a brief description of completed projects, whose author is Mgr. Robert Hořínek.

LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE:

OVERSTREET, Martina. *In graffiti we trust: velká kniha o graffiti*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2006. 230 s. ISBN 80-204-1325-1.

Street art Praha. Praha: Arbor vitae, 2007. 464 s. ISBN 978-80-86300-99-3.

KOLOSSA, Alexandra. *Keith Haring: 1958-1990: život pro umění*. [Praha]: Slovart, ©2006. 96 s. ISBN 80-7209-762-8.

VANČÁT, Jaroslav. *Tvorba vizuálního zobrazení: gnozeologický a komunikační aspekt výtvarného umění ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. 167 s. ISBN 80-7184-975-8.

HRABCOVÁ, Stanislava. *Novodobé graffiti jako součást a reflexepostmoderní kultury*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Seminář estetiky, 2012. 138 s. Vedoucí diplomové práce Doc. Rostislav Niederle, PhD.

BLANKA, Šimůnková. *Z ulice do galerie. Keith Haring a Jean-Michel Basquiat* [online]. Brno, 2009 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/180771/ff_b/. Bakalářská práce. Masarykova univerzita Filozofická fakulta.

VONDRÁKOVÁ, . *STREET ART A GRAFFITI: vandalství vs. umění* [online]. Brno, 2006 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/126119/pdf_b/. Bakalářská práce. MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Vedoucí práce Doc. PaedDr. Radek Horáček, Ph.D.

Gablik, S.: *Selhala moderna?*

All City King (Reinecke, J. *Street-art: Eine Subkultur zwischen Kunst und Kommerz*)

Internet:

Artwall [online]. 2015, 20.5.2015 [cit. 2015-05-20]. Dostupné z:
<http://www.artwallgallery.cz/cs/content/o-projektu>

JR. *JR: Woman are heroes* [online]. 2009 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z: <http://www.jr-art.net/projects/women-are-heroes-africa>

Graffiti. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Graffiti>

Hezkyčesky: Prezident je debil 2015 [online]. 2015 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z:
<http://morween.tumblr.com/post/115785032492/prezident-je-debil-2015-not-my-pic>

Julian: About. *Ju-li-an.com* [online]. [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: <http://ju-li-an.com/about/>

Fresh Air Gallery - galerie v podchodu: Fotky. Facebook [online]. 2015 [cit. 2015-06-30].

Dostupné z:

<https://www.facebook.com/FreshAirGalleryGalerieVPodchodu/photos/pb.123170417838051.-2207520000.1435631278./466477736840649/?type=3&theater>

Kravičky.unas.cz: Galerie [online]. 2015, 30.5.2015 [cit. 2015-05-30]. Dostupné z:

<http://www.kravicky.unas.cz/o/13-d.jpg>

KLUKHLUK: Památník obětem narcismu. *Facebook: KLUKHLUK* [online]. 2015, 1.5.2015 [cit. 2015-05-1]. Dostupné z:

<https://www.facebook.com/KLUKHLUK/photos/pb.870170173028814.-2207520000.1435624178./870436793002152/?type=1&theater>

Mural art. Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-05-1]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mural_art

Outside. *Banksy: Outside* [online]. 2015 [cit. 2015-05-30]. Dostupné z:

<http://banksy.co.uk/out.asp>

Připustit přirozenou míru chaosu: Rozhovor s Timem. *Sedmá generace - společensko-ekologický časopis: Odvaha k informacím* [online]. 2005 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z:
<http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/pripustit-prirozenou-miru-chaosu>

POINT. In: ČRO RADIO WAVE. *PastaPoint s Pointem* [online]. Červen 2008. [cit. 2015-04-18]. Audiovizuální záznam (1:11:04). Dostupné z WWW:

<http://www.rozhlas.cz/radiowave/pastapoint/_zprava/439822>. (0:25:16 – 0:25:20).

Tým. *2015 Plzeň Evropské hlavní město kultury* [online]. 2015, 1.5.2015 [cit. 2015-05-1]. Dostupné z: <http://www.plzen2015.cz/cs/o-projektu/organizatori-tym>

Roman Černík. *Učíme se příběhy: Příběhy* [online]. 2015 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.ucimesepribehy.cz/stredni-pribehy/roman-cernik>

Viktorova, H. – *Téma graffiti ve výuce (výsledky průzkumu)*, 2015. Dostupné online na <https://tema-graffiti-ve-vyuce.vyplnto.cz>.

RVP pro gymnázia. *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. 2015 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

Mandrage: Členové. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-05-30]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Mandrage>

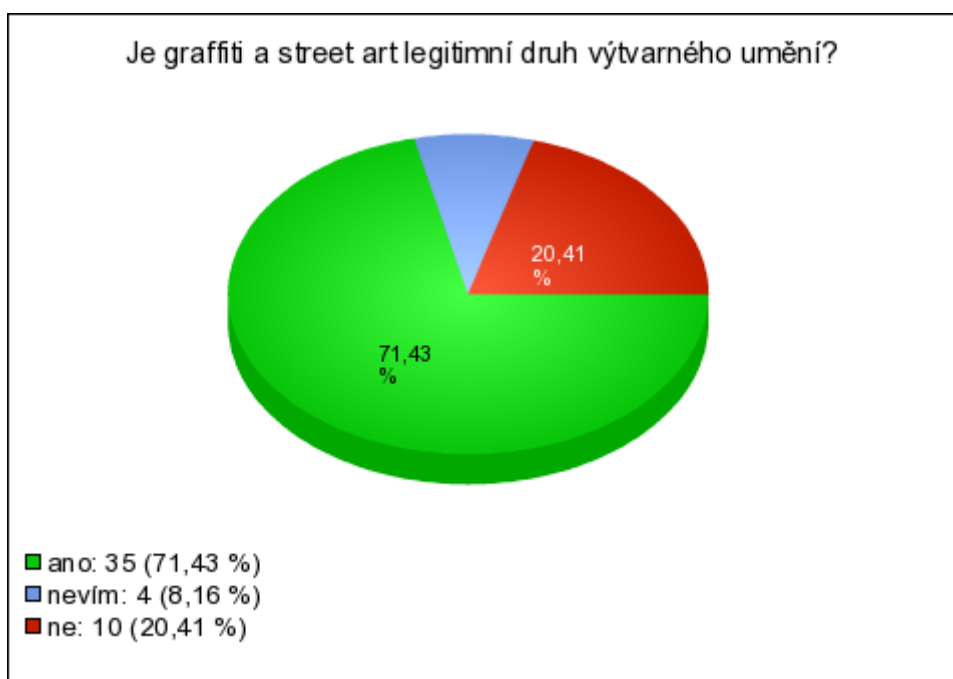
Les idées salvatrices: blog.cz [online]. 2015 [cit. 2015-05-30]. Dostupné z: <http://idee-salvatrice.blog.cz/f>

Odpovědi respondentů

1. Je graffiti a street art legitimní druh výtvarného umění?

Povinná otázka, respondent musel zvolit jednu z nabízených odpovědí.

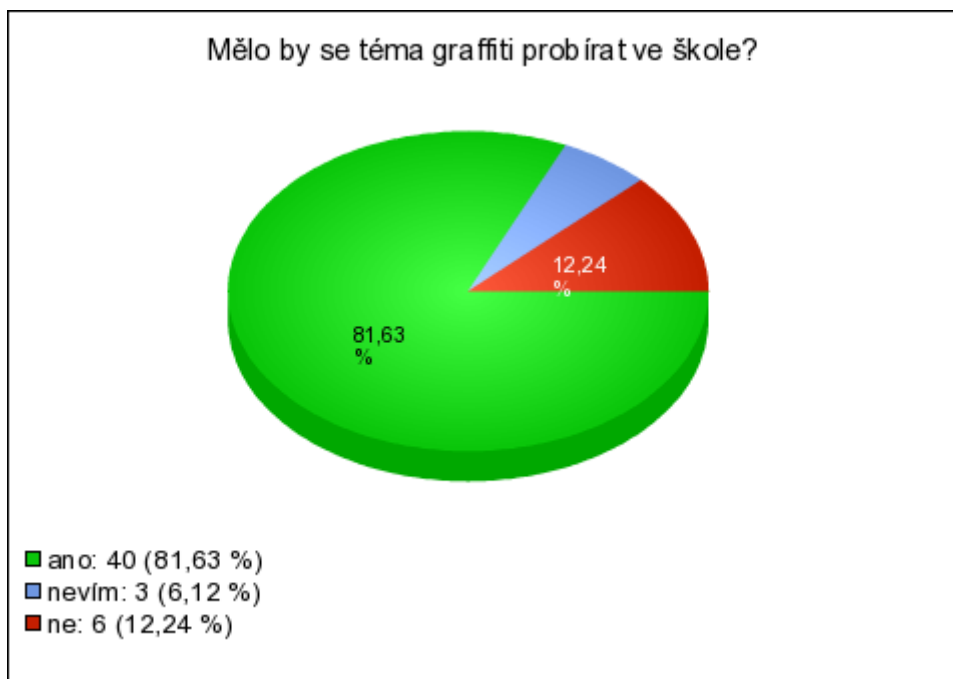
Odpověď	Počet	Lokálně %	Globálně %	Akce
ano	35	71,43 %	71,43 %	✓ ✗
ne	10	20,41 %	20,41 %	✓ ✗
nevím	4	8,16 %	8,16 %	✓ ✗

2. Mělo by se téma graffiti probírat ve škole?

Povinná otázka, respondent musel zvolit jednu z nabízených odpovědí a podle toho se mu zobrazily další otázky [**ano** → [otázka č. 3](#), **ne** → [otázka č. 9](#), **nevím** → [otázka č. 3](#)].

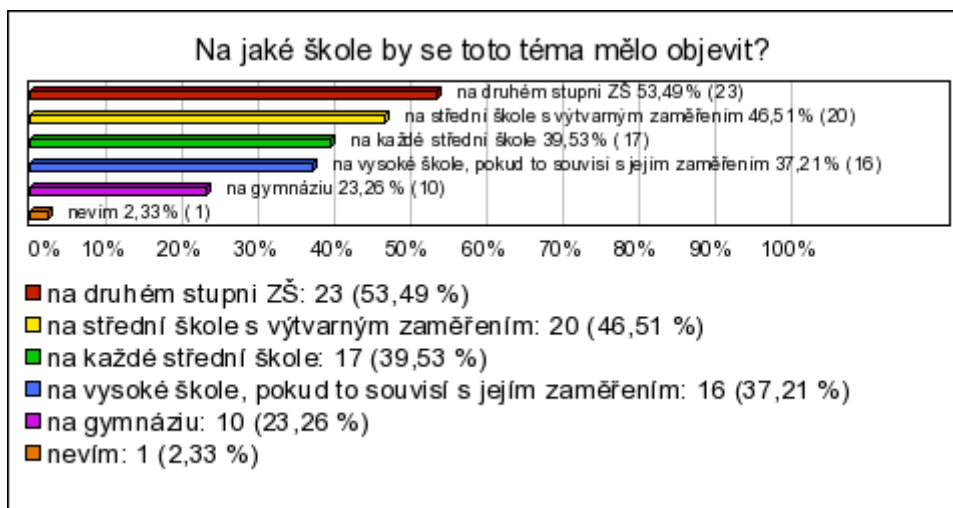
Odpověď	Počet	Lokálně %	Globálně %	Akce
ano	40	81,63 %	81,63 %	✓ ✗
ne	6	12,24 %	12,24 %	✓ ✗
nevím	3	6,12 %	6,12 %	✓ ✗

3. Na jaké škole by se toto téma mělo objevit?

Povinná otázka, respondent musel zvolit alespoň některou z nabízených odpovědí.

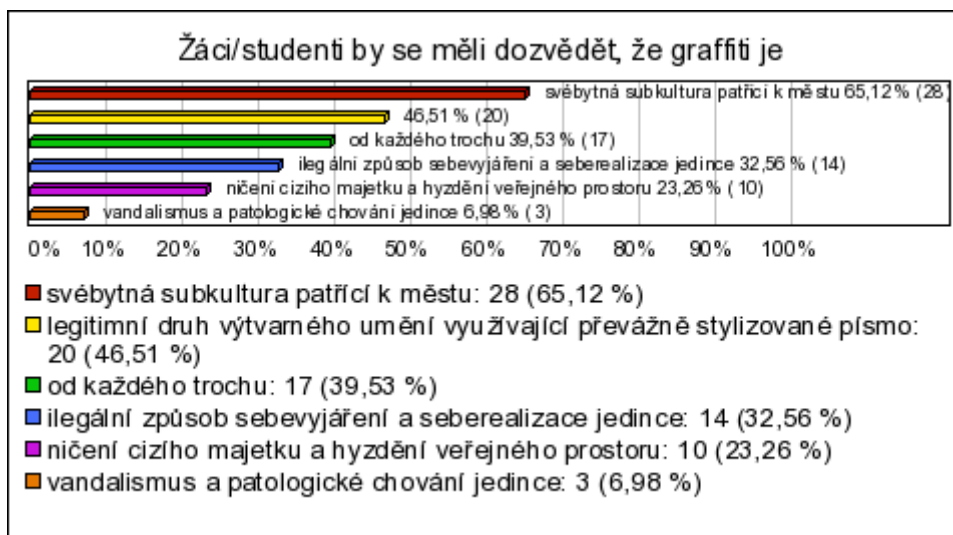
Odpověď	Počet	Lokálně %	Globálně %	Akce
na druhém stupni ZŠ	23	53,49 %	46,94 %	✓ ✗
na střední škole s výtvarným zaměřením	20	46,51 %	40,82 %	✓ ✗
na každé střední škole	17	39,53 %	34,69 %	✓ ✗
na vysoké škole, pokud to souvisí s jejím zaměřením	16	37,21 %	32,65 %	✓ ✗
na gymnáziu	10	23,26 %	20,41 %	✓ ✗
nevím	1	2,33 %	2,04 %	✓ ✗

4. Žáci/studenti by se měli dozvědět, že graffiti je

Povinná otázka, respondent musel zvolit alespoň některou z nabízených odpovědí (min. 1).

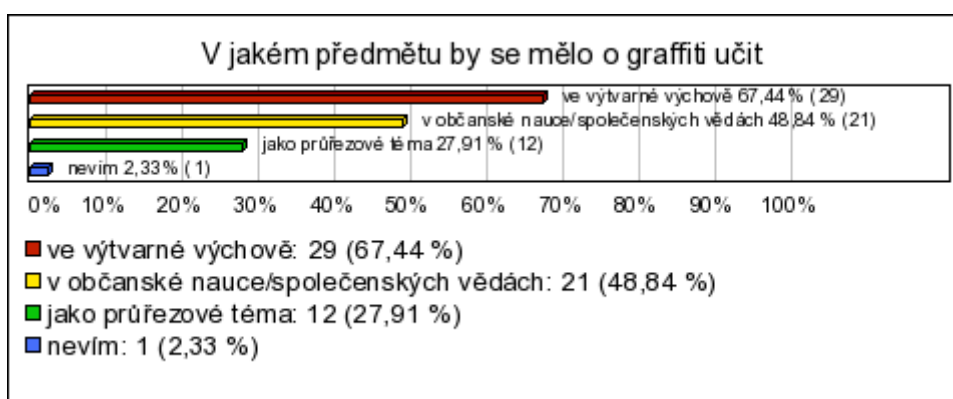
Odpověď	Počet	Lokálně %	Globálně %	Akce
svébytná subkultura patřící k městu	28	65,12 %	57,14 %	✓ ✗
legitimní druh výtvarného umění využívající převážně stylizované písmo	20	46,51 %	40,82 %	✓ ✗
od každého trochu	17	39,53 %	34,69 %	✓ ✗
ilegální způsob sebevyjádření a seberealizace jedince	14	32,56 %	28,57 %	✓ ✗
ničení cizího majetku a hyzdění veřejného prostoru	10	23,26 %	20,41 %	✓ ✗
vandalismus a patologické chování jedince	3	6,98 %	6,12 %	✓ ✗

5. V jakém předmětu by se mělo o graffiti učit

Povinná otázka, respondent musel zvolit alespoň některou z nabízených odpovědí (min. 1).

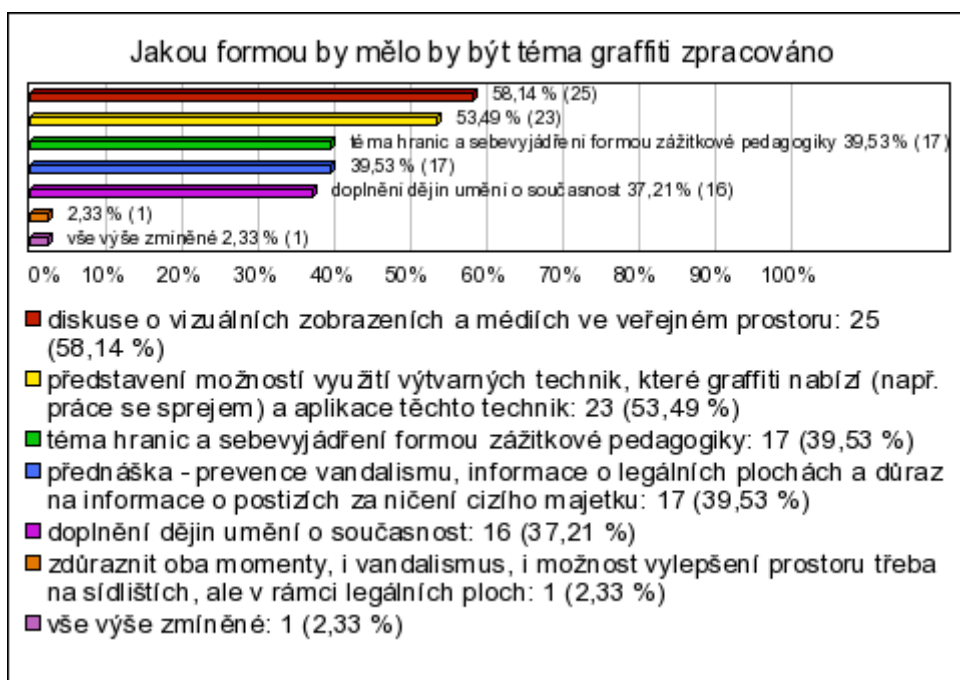
Odpověď	Počet	Lokálně %	Globálně %	Akce
ve výtvarné výchově	29	67,44 %	59,18 %	✓ ✗
v občanské nauce/společenských vědách	21	48,84 %	42,86 %	✓ ✗
jako průřezové téma	12	27,91 %	24,49 %	✓ ✗
nevím	1	2,33 %	2,04 %	✓ ✗

6. Jakou formou by mělo by být téma graffiti zpracováno

Povinná otázka, respondent musel zvolit alespoň některou z nabízených odpovědí nebo dopsat nějakou vlastní.

Odpověď	Počet	Lokálně %	Globálně %	Akce
diskuse o vizuálních zobrazeních a médiích ve veřejném prostoru	25	58,14 %	51,02 %	✓ ✗
představení možností využití výtvarných technik, které graffiti nabízí (např. práce se sprejem) a aplikace těchto technik	23	53,49 %	46,94 %	✓ ✗
téma hranic a sebevyjádření formou zážitkové pedagogiky	17	39,53 %	34,69 %	✓ ✗
přednáška - prevence vandalismu, informace o legálních plochách a důraz na informace o postizích za ničení cizího majetku	17	39,53 %	34,69 %	✓ ✗
doplnění dějin umění o současnost	16	37,21 %	32,65 %	✓ ✗
zdůraznit oba momenty, i vandalismus, i možnost vylepšení prostoru třeba na sídlištích, ale v rámci legálních ploch	1	2,33 %	2,04 %	✓ ✗
vše výše zmíněné	1	2,33 %	2,04 %	✓ ✗

7. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání je

Povinná otázka, respondent musel zvolit jednu z nabízených odpovědí a podle toho se mu zobrazily další otázky [základní → konec dotazníku, střední odborné → konec dotazníku, středoškolské s maturitou → konec dotazníku, vyšší odborné → [otázka č. 8](#), vysokoškolské → [otázka č. 8](#)].

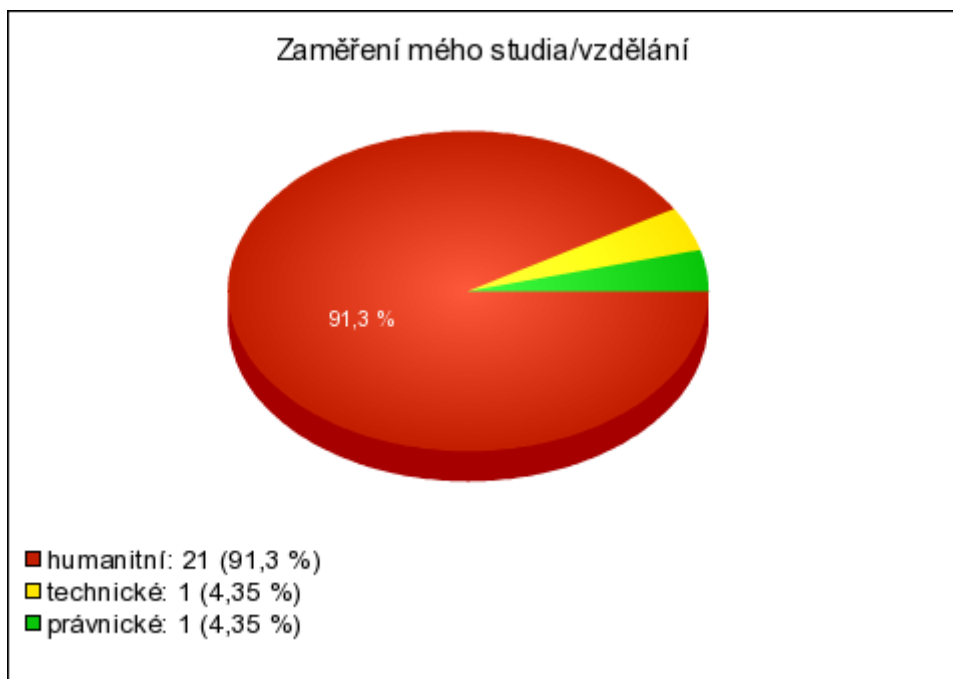
Odpověď	Počet	Lokálně %	Globálně %	Akce
vysokoškolské	21	48,84 %	42,86 %	✓ ✗
středoškolské s maturitou	14	32,56 %	28,57 %	✓ ✗
střední odborné	4	9,3 %	8,16 %	✓ ✗
základní	2	4,65 %	4,08 %	✓ ✗
vyšší odborné	2	4,65 %	4,08 %	✓ ✗

8. Zaměření mého studia/vzdělání

Povinná otázka, respondent musel zvolit jednu z nabízených odpovědí a podle toho se mu zobrazily další otázky [humanitní → [otázka č. 10](#), technické → [otázka č. 10](#), přírodovědné → [otázka č. 10](#), ekonomické → [otázka č. 10](#), právnické → [otázka č. 10](#)].

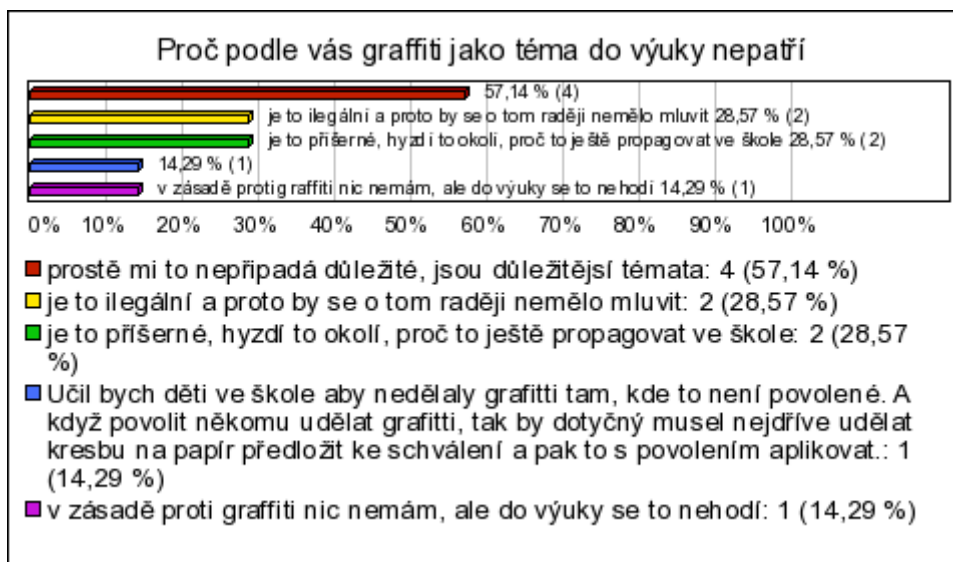
Odpověď	Počet	Lokálně %	Globálně %	Akce
humanitní	21	91,3 %	42,86 %	✓ ✗
technické	1	4,35 %	2,04 %	✓ ✗
právnické	1	4,35 %	2,04 %	✓ ✗

9. Proč podle vás graffiti jako téma do výuky nepatří

Povinná otázka, respondent musel zvolit alespoň některou z nabízených odpovědí nebo dopsat nějakou vlastní (min. 1).

Odpoověď	Počet	Lokálně %	Globálně %	Akce
prostě mi to nepřipadá důležité, jsou důležitější témata	4	57,14 %	8,16 %	✓ ✗
je to ilegální a proto by se o tom raději nemělo mluvit	2	28,57 %	4,08 %	✓ ✗
je to příšerné, hyzdí to okolí, proč to ještě propagovat ve škole	2	28,57 %	4,08 %	✓ ✗
Učil bych děti ve škole aby nedělaly graffiti tam, kde to není povoleno. A když povolit někomu udělat graffiti, tak by dotyčný musel nejdříve udělat kresbu na papír předložit ke schválení a pak to s povolením aplikovat.	1	14,29 %	2,04 %	✓ ✗
v zásadě proti graffiti nic nemám, ale do výuky se to nehodí	1	14,29 %	2,04 %	✓ ✗

10. Kolik je vám let?

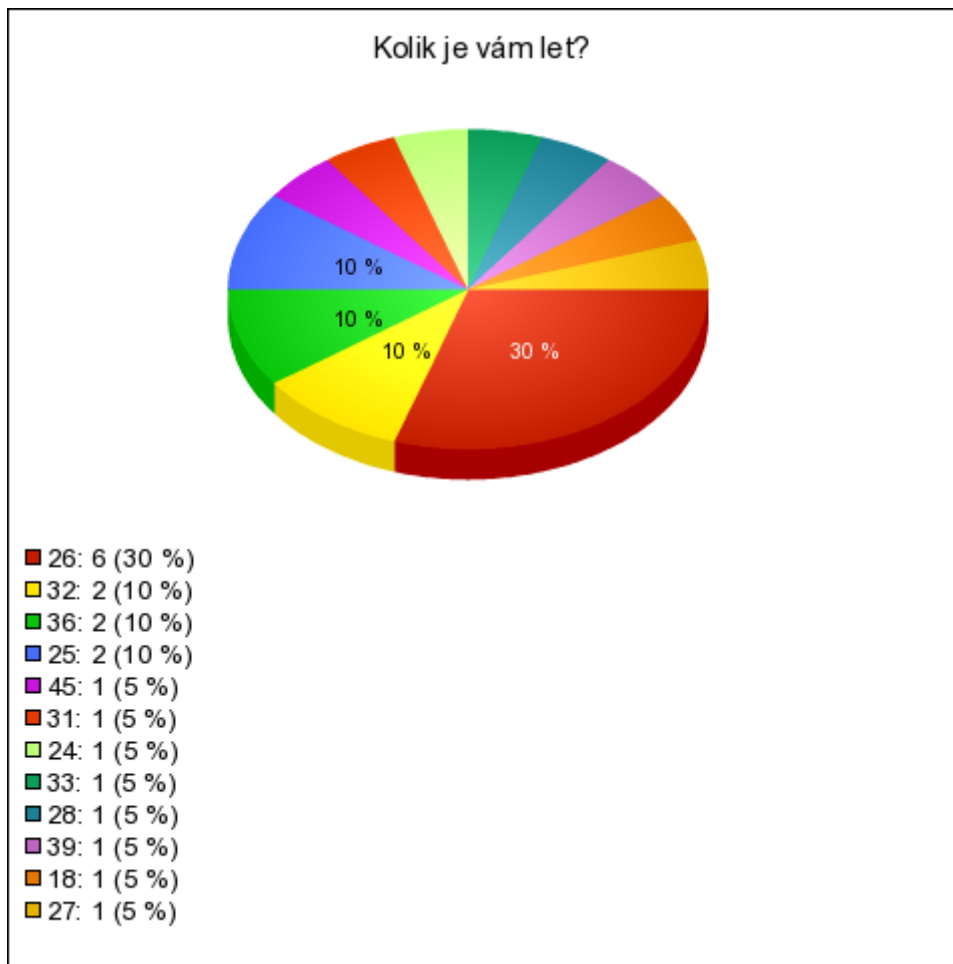
Povinná otázka, respondent musel napsat číselnou odpověď.

Odpověď	Počet	Lokálně %	Globálně %	Akce
26	6	30 %	12,24 %	✓ ✗
32	2	10 %	4,08 %	✓ ✗
36	2	10 %	4,08 %	✓ ✗
25	2	10 %	4,08 %	✓ ✗
45	1	5 %	2,04 %	✓ ✗
31	1	5 %	2,04 %	✓ ✗
24	1	5 %	2,04 %	✓ ✗
33	1	5 %	2,04 %	✓ ✗
28	1	5 %	2,04 %	✓ ✗
39	1	5 %	2,04 %	✓ ✗
<u>ostatní odpovědi</u>	2	10 %	4,08 %	

Statistická data byla pro následující výpočty očištěna o jeden extrém z každé strany - odpovědí je však příliš málo na to, aby z nich šlo cokoli vyvozovat:

Statistická poloha	Hodnota
Průměr:	29.11
Minimum:	24
Maximum:	39
Variační rozpětí:	15

Rozptyl:	20.69
Směrodatná odchylka:	4.55
Medián:	26.5
Modus:	26

Citace

Viktorova, H. – *Téma graffiti ve výuce (výsledky průzkumu)*, 2015. Dostupné online na <https://tema-graffiti-ve-vyuce.vyplnto.cz>.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

obrázek 1

obrázek 3

obrázek 4

obrázek 5

obrázek 6

obrázek 7

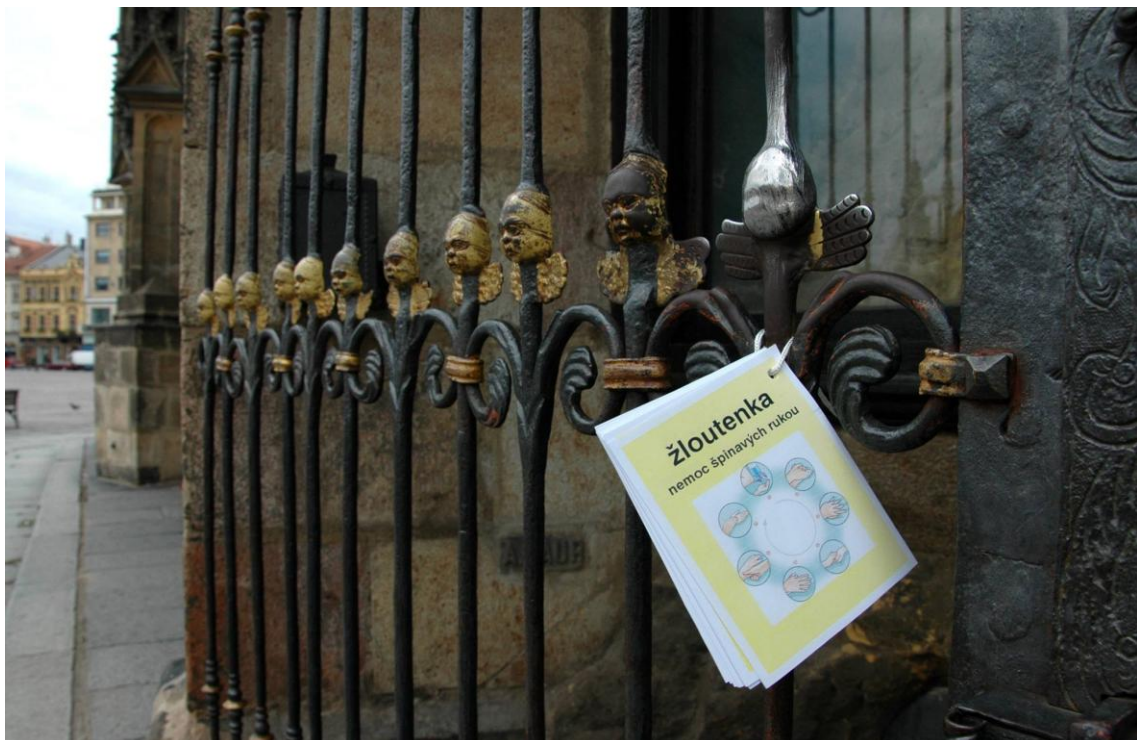
obrázek 8

obrázek 9

obrázek 11

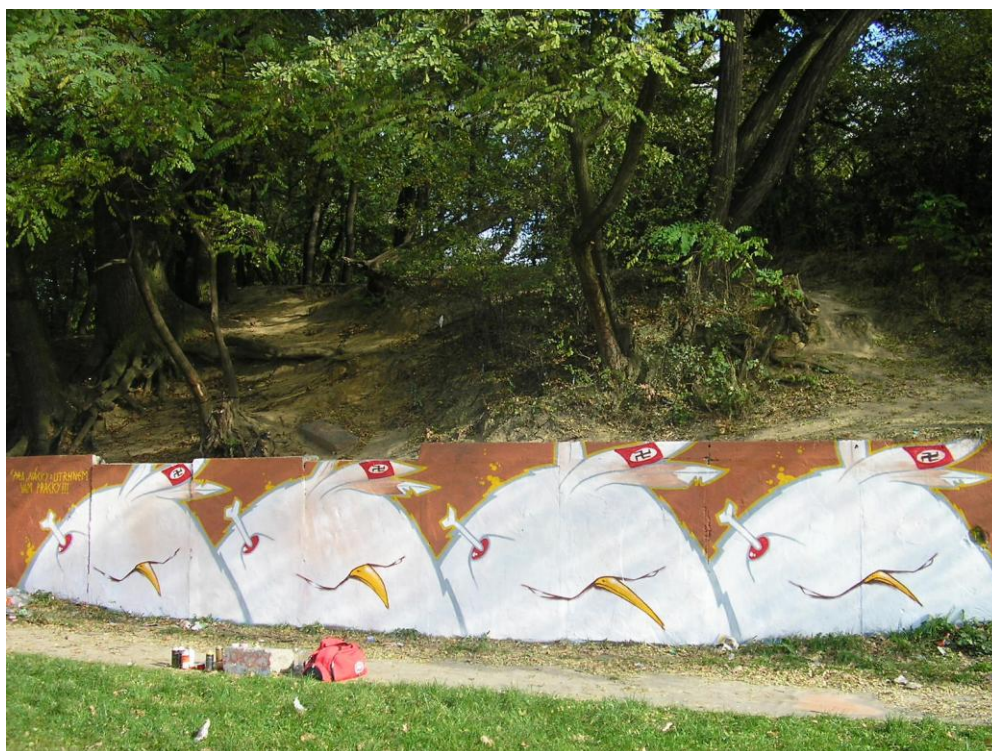
obrázek 10

obrázek 12

obrázek 13

obrázek 14 - práce Juliana Vogela v DEPO 2015

obrázek 15, 16 - práce Juliana Vogela v DEPO 2015

